Keresztút—Levél

A Felsőpetényi és Ipolyvecei Evangélikus Gyülekezetek Hírlevele

2007. október-november
Reformáció—Halottak napja

Kötélszakadás, pohár- és korsótörés, kerékzuhanás

Meg tudnánk mondani, mely igehelyet kell kikeresnünk, hogy e három-négy romboló jellegű eseményt megtaláljuk ***Bibliá***nk lapjai között? Azt hiszem, elég nehéz feladat lehet a jó bibliaismerő számára is:

„Végül elszakad az ezüstkötél, összetörik az aranypohár, a korsó eltörik a forrásnál, és a kerék belezuhan a kútba. A por visszatér a földbe, olyan lesz, mint volt, a lélek pedig visszatér Istenhez, aki adta.” (Préd 12,6-7.)

Gyönyörű képek ezek a mulandóságról, életünk elmúlásáról! Hiszen mi lehetne ezen a világon tartós? Bármit veszünk vagy épp ajándékba kapunk, legyen ám a legfinomabb munkával kidolgozott gyönyörű darab, idővel mégis megkopik, sérülést szenved, elszakad, eltörik, darabokra hull. Ilyen az életünk is: megszületésünk után testünk ugyan első éveinkben még intenzíven fejlődik — elsősorban növekszik —, a helyzet mégis az már ekkor is, és még inkább igaz ez később: fizikai felépítésünk folyamatosan kopik.

Kút Wartburg várában

Igen, a legjobban sodort ezüstkötél is kopik a használatban, míg végül elszakad. Igen, a leggondosabban megformált aranypohár is kopik a használatban, míg végül kicsorbul. Igen, a legnagyobb hőn kiégetett korsó is kopik a használatban, míg végül eltörik, vagy akár darabjaira hull. Igen, a leggondosabban vasalt kerék is kopik a használatban, míg végül küllői felmondják a szolgálatot és belezuhan a kútba, amelyre helyezték. Igen, a legedzettebb test és a legegészségesebb szervezet is kopik a használatban az élet évei során, míg végül visszahull a porba, amelyből vétetett.

Ha itt kelle megállnunk, akkor végleg nagyon szomorkás marad az elmúlásra emlékező bevezető írásom. Akkor végleg csak a könnyek maradnak Halottak napján. Kivihetjük az emlékezés virágait a temetőbe, gyertyát gyújthatunk előrement szeretteink előtt fejet hajtva — de mire megyünk egy szakadt ezüstkötéllel, egy törött aranyserleggel és cserépkorsóval, egy kútba zuhant kerékkel, egy sírban fekvő holttesttel, amely az évek során semmivé lesz, vagy netán — mint egy fáraó nemrég megtalált múmiáját vagy épp Lenin *‘elvtárs’* maradványait is — múzeumban-mauzóleumban tekinthetjük meg?!

Hála Istennek azonban, még az amúgy általában rezignált prédikátor sem állt meg itt, hanem azzal zárja, hogy végül is az ember személyisége maga, a lélek, porba hullás helyett Istenhez tér. Ez a mozdulat mégis, a kopás, a szakadás, a törés, a lehullás ellenére igencsak reményteli és örömteli végkicsengést ad számunkra, hiszen a hívőnek mi lehetne nagyobb öröm, mint Teremtőjéhez és Megváltójához térni vissza! Ez a végleges, a tökéletes megtérés!

Szakács Tamás

Ünnep—Tár
Reformáció—Halottak napja

Szebb jövőt!

Azt hirdetik: átok veri a magyart,
Lassan-lassan elpusztítja ezt a fajt!
Akármit kezd, mindig balsors kíséri,
Sorscsapásból hej! bőven kijut néki.

Fenn hirdetem: Tévedsz testvér, nem átok,
A *bűn* zúdít tenger csapást reátok
Bűnöd átka sorvaszt árva nemzetem,
Mikor látom, könnybe lábbad a szemem.

Legfőbb bűnöd a korhelység, árva nép,
Ez az, ami évszázadok óta tép.
Ez vesztette el Mohácsnál a csatát,
Ez az, mivel elárulod a Hazát.

Ital és tánc — veszedelmes két átok,
Ez a kettő zúdít tenger bajt rátok,
Ne véld: ezzel a külföldet megnyered,
Elsorvadsz, mert ez a bálványistened!

De félre a kishitűség szavával!
Forduljunk meg, tettel és ne csak szájjal.
Van magyar bűn, de nincsen magyar átok!
Értsétek meg s szebb jövő virrad rátok!

Térj meg magyar, térj meg, amíg nem késő,
Testeden már, hogy faragjon a véső.
Legyél oszlop az Isten templomában,
Járj ezután a Krisztus nyomdokában!

Tiszta erkölcs mentheti meg a magyart!
Ez hőssé tesz s megacélozza a kart!
Tiszta szívnek Krisztusnál a forrása,
Árva népem, sose tekints te másra!

Én látok egy fényes hajnalcsillagot:
Az Úr Jézus éjszakánkban felragyog,
Keresztjénél forrás fakad, hirdetem,
Ebből igyál s nem pusztulsz el nemzetem!!!

id. Harmati Béla

Október 31.

Itt van az ősz, sárgul a lomb,
Lehullnak a levelek.
Elköltöznek a madárkák,
Szólnak: Isten veletek!

Mégis e nap nem elmúlás,
De uj tavasz kezdete,
Mert Luther ma kilencvenöt
Tételét kiszegezte.

A hős barát templomhoz lép,
Kalapács a kezében.
Míg tételeit szegezi,
Szent tűz ég a szemében.
Nem uj vallás, nem uj tan ez,
Krisztus ősi vallása,
Szegletköve maga az Úr,
E földön nincsen mása.

Mert alapja a Szentírás,
S a Szentírás kőszikla,
Ebben van meg, sehol máshol,
A hitnek örök titka.
Tiszteljétek a Szentírást,
Jaj annak, aki bántja!
Ilyen ember dehogy lehet,
Az Istennek barátja.

Ám nem elég, ha tiszteled,
Olvasnod kell belőle,
Új emberré kell születned,
Meg kell változnod tőle.
Csak igy vagy evangélikus,
Egyházad hű gyermeke,
Csak így vár rád halál után,
Krisztus s az egek-ege.

id. Harmati Béla

Az életnek szép alkonyán

Anyám, ki ülsz a megvetett ágyon,
mesélsz a tovatűnt régi világról.
Szemedből a könny patakként csordul,
s remegő, megfáradt kezed arcodhoz simul.

Szemeid beszőtte sötét háló,
mint egykor arcod takarta,
sóhajtva, édes szóval ezt mondogatta:
vajon az életemben, életnek volt-e valami haszna?

Anyám, tőled kaptam jutalmul csendes éveket,
soha nem számoltad a velem töltött drága perceket.
Ha fájt valami hozzám hajoltál,
édes szóval meséltél, s úgy vigasztaltál.

Ha játékszerem ellopták, helyette te voltál nekem,
két szemed csillogott mint a nap, ma is emlékezem.
Betöltötted küldetésed, az útnak vége már,
ütött már az óra is, életnek szép alkonya vár.

Kohári János

Esemény—Tár

Wartburg két foglya: Türingiai Erzsébet és Jörg lovag

Idén reformáció ünnepén a megszokott istentiszteletek helyett különleges alkalmakat tartottunk, egy vetített képes előadást a reformáció történetének egyik érdekes, és történelmi évfordulója alkalmából nekünk, magyaroknak idén aktuális helyszínéről. Ennek az előadásnak szöveganyagát adjuk most közre, amely alkalmas akár felidézni a vetítést, akár azok számára is elérhetővé teszi, akik nem voltak jelen. Természetesen a bőséges képanyagot lehetetlen visszaadni nyomtatásban, de azért legalább a hangulatába belekóstolhatunk néhány kép segítségével is.

Témánk alapján mindkét fogolynál, de természetesen leginkább az elsőnél sok legenda színesíti majd az előadást. Ez azért fontos, mert a sokféle forrás sokféle leírása alapján nem mindig könnyű megtalálni a valóságnak leginkább megfelelő verziót, így kellő óvatossággal kezelendők e részletek.

Döntőbíróért Magyarországra!

Ugye, nekünk Magyarország mindenek középpontja?! Így hát honnan máshonnan indulhatna mai előadásom, mint Magyarországról. Történetünk ott kezdődik ugyanis, hogy egy fura döntés értelmében a polgári származású költőnek, HEINRICH VON OFTERDINGENnek Erdélybe kellett mennie KLINGSOR mesterhez.

A mágus igen járatos volt a hét szabad művészetben, főleg pedig az asztronómiában és a fekete mágiában. Szolgálataiért a magyar király évi 3000 ezüstmárkát biztosított számára. Heinrich feladata az volt, hogy a mestert győzze meg és vigye el Wartburgba döntőbírónak. Ugye nem meglepő, hogy a különös ösztöndíja Wartburgból érkezett!? Mielőtt azonban rátérnénk erre a különös, ugorjunk vissza még kicsit messzebb az időben, és ismerkedjünk meg Wartburggal.

2003-as ottjártunkkor feleségem keresztanyja megkérdezte, akarunk-e a várba felvezető útról egy kitérőt tenni, hogy megnézzük türingiai Erzsébetet. Gyanús volt már itt az elején. Elindultunk. Aztán megérkeztünk a szoborhoz, és egy jól ismert ábrázolással találkoztunk.

Így vált a gyanú bizonyossággá: Árpád-házi szent Erzsébetről van

szó. Ugyanakkor jogos, hogy Németországban nem eredeti származása volt fontos, ott ő Türingiai szent Erzsébet.

A szobor azon a helyen áll, ahol Erzsébet 1226-ban egy szegény-kórházat alapított — erre emlékezik a kereszt felirata.

Idén nyáron, bizonyára az évforduló miatt is, és kórházalapok láthatók a szobor mellett, így egészen más elrendezés fogadott, mint 4 éve.

2006-ban pedig feltárták egy másik kórház alapjait (geomágneses vizsgálatok alapján megtalálva) a vár tövében egy másik irányban, amerre most a parkoló van.

Térjünk vissza azonban a vár kezdeteire!

Wartburg alapítása

Wartburg egy mondáktól övezett, legendás vár. 1067-ben alapította Türingia ura, Ugró Lajos (Ludwig der Springer). A Ludowingerek székhelye volt, akik 1247-ig mint Türingia tartományi grófjai uralkodtak.

Az alapítás is egy mondához kötődik: Egy vadászat során Lajos egy vadat űzött hosszan, saját birtokairól már a szomszédéra térve, Eisenach környékéig, majd egészen egy hegyig.

Onnan akarta kivárni, hogy a vad ismét kijöjjön az erdőből. Egyszer csak azt mondta: *„Várj! Hegy, várammá kell légy!”* — Itt fontos (akkori) németül idézni: *„Wart! Berg, du sollst mir eine Burg werden!”* Végül így lett a vár neve Wartberg → Wartburg…

Lajos nekifogott ugyan az előkészületeknek, de az építkezést még nem kezdhette meg, mert a terület nem Lajosé volt, hanem Frankenstein uráé!

Lajosnak volt 12 lovagja — okos és ügyes emberek, akikkel titokban kitalálta, hogyan fog tudni arra a hegyre építeni, ami nem is az övé. Éjszakánként Schaumbergről, ami a grófé volt, földet vittek kosarakban, és *‘Wartbergen’* szétszórták.

Erőszakkal felépített egy öregtornyot. Amikor Mitten és Frankenstein urai jöttek, nem tudták visszafoglalni, de elmentek a császárhoz, hogy távolítsa el. A gróf követei is elmentek a császárhoz, és elmondták, hogy a gróf saját földjére épített, tehát jogszerűen járt el, és ezért abban bízik, hogy meg is tarthatja. Az uralkodó elfogadta, mert 12 igaz ember bizonyította és esküdött rá, hogy a saját földjére épített.

Udvari élet és dalnokverseny

Az évtizedek múltával, a XII. század második felére Wartburg Németország leghíresebb várává let. Ekkoriban élt Hermann, Türingia és Hessen tartományi grófja, Szászország palotagrófja, kora leghíresebb és leghatalmasabb fejedelme Németországban. Művelt és vallásos uralkodó volt, neki köszönhető, hogy Wartburgban igazi udvari élet folyt és a kultúra fellegvárává is lett.

A jobb rálátás érdekében a kort (XII-XII. század) is érdemes elhelyezni. A nép körében a szentek valóságos hősök voltak — jobban, mint a mai sztárok. A kor legnépszerűbb emberei voltak. A nemesek oldaláról tekintve pedig a tudomány, művészetek örvendenek megbecsülésnek: a természet tanulmányozása, orvostudomány fejlődése, építészet és vele összekötött szobrászat, festészet, költészet.

Németországban a lovagvilág és vele együtt a trubadúrköltészet ekkor élte fénykorát. Hermann is nagy pártolója volt a költészetnek. Összegyűjtötte a germán régi hősi énekeket. Udvara költők otthona lett. Meghívta udvarába a kor legnagyobb költőjét, Walther von der Vogelweidet, sőt, a 10 legnevesebb költőt, akik mind ősi lovagi családból származtak. A dalteremben adták elő műveiket. A várban történt egyik legemlékezetesebb esemény az 1206-ban itt zajlott híres dalnokverseny volt, amely Richard Wagnert operája, a ***Tannhäuser*** megírására ösztönözte. Moritz von Schwind, aki a XIX. század második felében a vár egy termét feldíszítette, a dalnokháborút egy hatalmas freskón mutatta be.

Mi is történt, ami miatt számukra ez a legendás esemény részletesebb bemutatásra érdemes? A lovagköltők versengeni kezdtek a polgári származású Heinrich von Ofterdingennel, még életére is törtek. Aztán rávették Hermannt, hogy elnököljön egy versenyen, és a leggyengébbnek ítélt költőt akasszák fel — ezzel jelezve, hogy nem lehet

elválasztani a dicsőséget és az életet. — Mivel azonban nem sikerült eldönteni a versenyt, az a határozat született, hogy HEINRICH VON OFTERDINGEN menjen Erdélybe a híres KLINGSOHR mesterhez, aki igen járatos a hét szabad művészetben, főleg pedig az asztronómiában és a fekete mágiában; a magyar király évi 3000 ezüstmárkát biztosít számára szolgálataiért. (Ez utóbbi momentum azt jelzi, hogy Türingiából úgy tekintettek II. András Magyarországára, mint gazdag országra.) Heinrich egy évet kapott a feladatra, hogy meggyőzze és elhívja a mestert Wartburgba, és akkor újra megvívják szó- és dalcsatájukat a költők.

Mindezt természetesen nem csupán az anekdotázgatás kedvéért említem, hanem azért, mert innen kezdve olyan vonatkozása van a történetnek, amely főtémánkba vág. OFTERDINGEN pont egy év múlva megjelent a mesterrel együtt Eisenach kapuja előtt. (A legenda szerint egy nappal előbb indultak Erdélyből és egyetlen éjszaka alatt tették meg az utat az eisenachi fogadóig.)

Este a fogadó kertjében, ahol német szokás szerint összegyűltek a kis esti italra a Hessenből és Türingiából érkező nemesek, a hercegi udvar tisztviselői és a város polgárai, biztatták KLINGSOHRt, hogy mondjon valami újságot. Erre ő: *„Új és egyben örömteli dolgot mondok nektek. Gyönyörű csillag emelkedik fel Magyarországon. Fénye eljut Marburgig, majd onnan az egész világra. Tudjátok meg, hogy ezen az éjszakán Magyarország királyának gyermeke születik; egy leány, akit Erzsébetnek fognak hívni Később majd tartományunk grófja fogja feleségül venni. Szent lesz ő, és életszentsége az egész keresztyén világnak nagy örömére és vigasztalására lesz.”* — Ezt a hagyományt Erzsébet minden életrajza említi. KLINGSOHR Hermannal ebédelt, aki kifaggatta a magyar viszonyokról. Aztán visszatértek az úti célra: KLINGSOHR elnökölt a versenyen, és sikerült lecsendesítenie Heinrich ellenfeleit. Aztán visszatért Magyarországra. (A hagyomány szerint ismét egy nap alatt.)

Uralkodók egyezsége

Megszületett hát Erzsébet. Nem tudni pontosan, hol. Pozsony is igényt tart erre (kétségtelen, hogy a wartburgi követek ide érkeztek tárgyalni Andrással). Óbuda is egy lehetőség (egyes adatok szerint itt keresztelték, bár ez elég valószínűtlen). Azonban Sárospatak is ilyen igénnyel lép fel, mert akkoriban a királyi udvar gyakran vándorolt. Talán a legelfogadottabb Sárospatak… Sárospatakon mindenesetre idén nagy ünnepségsorozatot tartottak, ahol korhű jelmezben eljátszották Erzsébet élettörténetét.

A héber Elíseba név jelentése: Istentől megesküdött, Isten az én esküm, vagy Isten a teljesség, Isten a tökéletesség.

A hagyomány szerint a gyermek első szavai, amelyekre odafigyelt, a vallás szavai voltak, amikor pedig már maga is tudott beszélni, legszívesebben imádságokat mondott fennhangon. Már 3 éves korában megnyilatkozott együttérzése a szegények iránt.

II. András uralkodása Magyarország megerősödéséhez és meggazdagodásához vezetett. Felesége, MERÁNIAI GERTRÚD, a császárság egyik legerősebb családjából származott, egyenesági leszármazottja NAGY KÁROLYnak. Ezekből érthető, hogy valóban egyenrangú feleknek számítottak I. HERMANnal, így szövetségkötésük megfelelt az akkori viszonyoknak és szokásoknak.

Pozsonyba küldött követek révén megállapodtak, hogy szövetségüket Erzsébet és Hermann legidősebb fiának házasságával erősítik majd meg. Akkoriban szokás volt, hogy a messze földről hozott menyasszony együtt nevelkedik jövendőbelijével. (Azonban a legidősebb, a beteges Hermann, 1216-ban meghalt, így Lajos lett végül is Erzsébet férje.)

Erzsébet 4 évesen hagyta el hazáját, hogy eljegyezzék a türingiai gróf fiával. Díszes és gazdag kíséret vitte Wartburgba.

Hányattatott gyermekkor

Nem volt könnyű gyermekkora, nemcsak azért, mert hazát és szívet kellett cserélnie, de gyermekéveire az is szomorú árnyékot vetett, hogy 2 évvel Magyarország elhagyása után Gertrúdot meggyil-

kolták. (Ld. pl. Bánk bán.) Éppen csak 9. évét betöltve meghalt apósa és vőlegénye is. — Az adatok nem teljesen egyértelműek a részletek tekintetében.

A második fiú, Lajos, csak 16 éves volt, még szinte gyermek, így egyelőre anyja, Zsófia befolyása alatt állt, aki nem nézte jó szemmel Erzsébet általa túlzónak értékelt vallásosságát, és nemtetszését gyakran ki is fejezte. Általános volt az ellenszenv az udvarban, amely egyre inkább gyűlöletbe csapott át, a hercegnő ellen szóltak: vissza kellene küldeni apjához, vissza kellene vonni a házassági ígéretet, mert Lajosnak nem beginára van szüksége, hanem előnyös szövetséget biztosító, gazdag és valóban királyi méltósággal rendelkező feleségre. A fiatal herceg bizalmas barátai minduntalan rá akarták venni, hogy szakítson Erzsébettel és küldje haza Magyarországra.

Lajos azonban szembeszállt az egész udvarral, Erzsébet iránti szerelme napról napra növekedett — ám bölcsebbnek tartotta elrejteni érzelmeit, és egyelőre várt. Titokban vigasztalta Erzsébetet; igyekezett begyógyítani sebeit.

18. évét betöltve, 1218-ban Lajost lovaggá ütötték. A következő évben Sigfried mainzi érsek kiátkozta őt, aki még Hermannal került vitába. A fiatal herceg betört Hessenbe, felégette a főpap és barátai birtokait, és békekötésre kötelezte. Az érsek visszavonta a kiközösítést. Miután Lajos visszatért ezen hadjáratából, kijelentette, hogy feleségül veszi jegyesét. Szigorúan megtiltotta, hogy Erzsébetet sértegessék.

Házasság: védelem a jótékonykodásra

A házasságkötésre 1220-ban került sor Wartburg várában.

1222-ben II. András hívásának megfelelően Lajos herceg és Erzsébet együtt indultak Magyarországra — természetesen nemesi kísérettel. András örömmel fogadta őket. Tiszteletükre számos ünnepességet és lovagi tornát rendezett — amelyeken rendre a német lovagok győztek. Erre az időre esett a király második házassága: a konstantinápolyi francia király lányát vette feleségül. Végül nagyszabású vadászatot rendezett a fiatalok számára, mert tudta, hogy Lajos szeret vadászni.

Az esküvő lehetőséget adott Erzsébet számára, hogy ezután szabadabban végezze a szegények és betegek segítését. Amit csak tudott, szétosztotta a szegyének között. Nem elégedett meg azzal, hogy ajándékkal vagy pénzzel segítsen. Ha a betegek segítségért esdekeltek, nemcsak odaadta, amije volt, hanem meg is látogatta őket — bement a legvisszataszítóbb hajlékokba is. Adósságokat is kifizetett. Főleg szülés előtt álló asszonyok számíthattak segítségére. Az újszülötteket anyai szeretettel ölelte magához. Ha egy szegény meghalt, virrasztott mellette, előkészítette a holttestet a temetésre, sokszor részt vett a temetési szertartáson is.

Szívesen adakozott — a rosszakarók miatt sokszor titokban. Ezzel kapcsolatban is több legenda, gyakran több változatban jár körül. A legismertebb a rózsa története. Emiatt lett Erzsébet legtipikusabb ábrázolása az, amit már az elején is láttunk szobrán, de természetesen a vár egyik freskója is megörökítette a jelenetet.

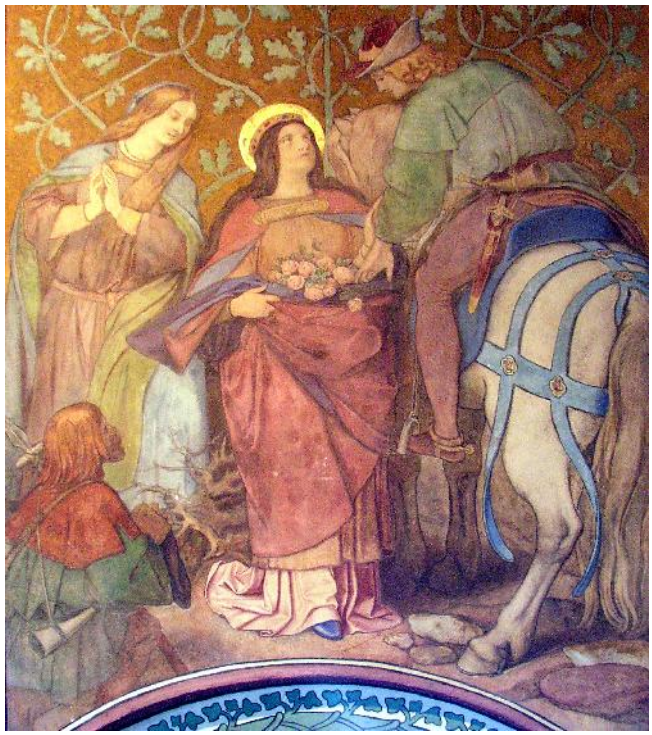

Egy alkalommal kenyeret, húst, tojást és más ételeket vitt ruhájába rejtve. Hirtelen szembetalálkozott férjével, aki meglepődve látta, hogy teher alatt görnyed. *„Kedvesem, hadd lássam, mit visz!”* — Erzsébet ijedten összefogta köpenyét, de szétnyílt, és tele volt fehér és vörös rózsákkal. Már elmúlt a virágzásuk ideje. Erzsébet zavarát látva Lajos igyekezett megnyugtatni…

Erzsébet együttérzéssel fordult minden szerencsétlen ember felé, leginkább a leprásokat zárta szívébe.

Egyik legenda szerint egy alkalommal, mikor Lajos néhány napot távol volt, egy beteg kisfiút fektetett az ágyába; miután megfürdette, illatos kenőcsöt tett sebeire. A herceg váratlan hazaérkezésekor anyja elébe sietett és vádaskodni kezdett, a hálószobába vitte: *„Látod, édes fiam, feleséged leprásokat fektet az ágyatokba, és semmit sem*

tudok tenni ellene. Azt akarja, hogy leprás légy." Lajos megharagudott, felemelte a takarót. A krónikás szerint Isten felnyitotta lelki szemeit, és Krisztust látta ágyán feküdni…

Erzsébet e csoda hatását kihasználva engedélyt kért, hogy a vár alatti sziklafal oldalában ispotályt építhessen, amelyben 28 különleges beteget tudott elhelyezni. (Ma talán elfekvőnek mondanánk…)

Amikor Lajos a császári zászló alatt Itáliában harcolt, rettenetes éhínség pusztította végig Németországot. A szegények gyökereket ástak ki, olyan vadgyümölcsöket ettek, amiket máskor csak az állatoknak adtak.

Erzsébet először is a hercegi kincstárban levő pénzt osztotta ki — földbirtok eladásából származó 64 000 aranyforintot. Aztán kinyitotta férje raktárait, és a tisztviselők tiltakozása ellenére kiosztotta a szegények között. Ugyanakkor végtelen nagylelkűsége mellett megfontolt is volt. Nem engedte pl., hogy egyszerre sok búzát adjanak, inkább napi adagokat osztott ki. Fokozott figyelemmel fordult azok felé is, akik gyengeségük, betegségük vagy más ok miatt nem tudtak felkapaszkodni a várba, és nekik a hegy lábánál osztott.

Az udvarmester és főlovászmester aggódva gondoltak arra a pillanatra, amikor Lajos megtudja, mi történt távollétében. Eléje lovagoltak és beszámoltak a hercegnő őrületes tékozlásáról. A vádak felbosszantották Lajost: *„Hogy van az én édes feleségem? Ez az egyetlen, amit tudni akarok, a többi nem érdekel."* Majd hozzátette: *„adjon annyi alamizsnát, amennyit csak akar. Ne akadályozzátok őt, hanem segítsetek neki! … Nem az adományok fognak minket tönkretenni."*

1227-ben újabb kereszteshábórúra hívta II. Frigyes császár Németországot. A kereszteshábórú akkoriban még megdobogtatta a szíveket, képes volt megmozgatni nemzeteket. A negyedik hadjárat fényes győzelmei és nem várt sikerei elkáprázttatták Európát. Az egész századot átjárta az őszinte vágy, hogy megmentsék Krisztus sírját és a kereszt tiszteletére kényszerítsék Keletet.

Lajos lelkesen fogadta a kereszteshábórú tervét, de tudta, hogy hitvese — aki áldott állapotban volt harmadik gyermekével — mennyire aggódik, ezért amíg lehetett, titokban tartotta tervét. Anyja és Erzsébet nem akarták elengedni. Erzsébet el is kísérte Türingia határáig, de ott se tudott elszakadni tőle, és vele akart menni…

Itáliában kellett hajóra szállnia a seregnek, Trója városában találkoztak a császárral 1227 augusztusában. A császár hatalmas, közel 60 000 fős sereget gyűjtött össze. A katonák közt váratlan járvány tört ki, ami késleltette a hajóra szállást. A gróf titokban találkozott a császárral, hogy részletesebben megbeszéljék a hadjárat vezetését — ugyanis fiatal kora ellenére őbenne bízott meg legjobban (akárcsak a hadjárat többi résztvevője).

Lajos alig szállt fel aztán a hajóra, hidegláz tört ki rajta. Betegsége gyorsan fejlődött, érezte, hogy súlyos az állapota, ezért végrendelkezett, majd hívatta a jeruzsálemi pátriárkát, meggyónt, magához vette az élet kenyerét. Halálakor Lajos nemrég töltötte be 27. évét.

A 20 éves Erzsébet teljesen magánkívül volt a hír miatt, szinte eszelősen viselkedett. Egyik történetírója nagy pátosszal így ír: *„Egy pillanatra elbukott, megsebezte a földi szerelem mulandósága, de hamarosan felállt, hogy szívét az égi szerelem láncával a Magasságbeli trónusához erősítse"*.

Az udvar részvéttel és megértéssel fordult feléje.

Hányattatott özvegység

A gyász első pillanataiban még őszinte együttérzés vette körül, de ez nem bizonyult tartósnak. Hiszen már eddig is sok ellensége volt jótékonykodásai miatt. Most pedig gyászában egyáltalán nem foglalkozott a kormányzás feladatával, jóllehet fiának kiskorúsága miatt kötelessége lett volna.

Az udvarban összeesküvést szőttek Erzsébet ellen. Henrik herceg hallgatott a tanácsadókra, öccse Konrád is befolyásuk alá került. Az udvaroncok győzelmük tudatában mentek közölni Erzsébettel a herceg akaratát. Anyósa mellett találtak rá — a tragédia közelebb hozta a két asszonyt.

Az udvaroncok először sértéseket vágtak a fejéhez, azzal vádolták, hogy tönkretette az országot, eltékozolta az állam vagyonát, eljátszotta férje becsületét, stb.

Bejelentették, hogy büntetésképpen megfosztják minden birtokától, és az új herceg, Henrik parancsára el kell hagynia a várat.

Erzsébet kitoloncolása télvíz idején történt, nagyon hideg volt. Bizakodva lépett gyermekeivel Eisenachba, hiszen annyi jót tett a várossal. Most mégis keményszívűséggel találkozott: Henrik kihirdette, hogy nagy bajba kerül, aki szállást merészel adni a hercegnőnek. A parancsnál még felháborítóbb volt az eisenachiak hálátlansága.

Végül egy nincstelen papnak megesett a szíve, és mit sem törődve Henrik parancsával, helyet adott nekik. Voltak, akik megtudva, milyen helyzetbe került Erzsébeték, felajánlották, hogy gondoskodnak gyermekeiről. Legfőképpen azért egyezett bele a szétválasztásba, mert attól félt, bűnt követ el Isten ellen, ha gyermekeit szenvedni látja.

Zsófia, miután több alkalommal megpróbálta rábeszélni fiait, hogy változtassanak Erzsébet helyzetén, titokban értesítette menye anyai nagynénjét, Matildot, Kitzingen apátnőjét, a magyar királyné testvérét. Ő magához vette az apátságba, gyermekeivel együtt — Erzsébet annak örült legjobban, hogy végre ismét gyermekeivel lehetett.

Bamberg főpásztora pedig, Egberg hercegpüspök (Gertrúd magyar királynő testvére) úgy vélte, a hercegnő és gyermekeinek tartózkodása nem illik a szeretetház jellegéhez, és meghívta unokahúgát, lakjon nála. Felajánlotta, hogy hazakísérteti atyjához Magyarországra. Erzsébet ezt visszautasította. A főpap ekkor Bottenstein várát jelölte ki neki lakóhelyül.

A püspök, fiatalságát látva, meg akarta házasítani Erzsébetet. II. Frigyes császárra gondolt, aki korabeli feljegyzések alapján jó lélekkel gondolt Erzsébetre. Ő azonban szelíden azt mondta, hogy egyedül akar maradni élete végéig, és csak Istennek akar szolgálni.

Az Otrantóban eltemetett Lajos csontjait a hadjáratról hazaérkező türingiai lovagok hozták haza. A történteket megismerve a lovagok azon tanakodtak, miképp lehet az özveggyel és az árvákkal történt méltánytalanságokat orvosolni. Kijelentették, hogy továbbra is úrnőjüknek tekintik, és meg fogják védelmezni.

A lovagok vezetője Varilla volt, akinek apja hozta Türingiába Erzsébetet és tett fogadalmat, hogy megvédi — így személyesen különösen is érintett volt úrnője védelmében, nemcsak Lajoshoz való hűsége miatt.

A temetési szertartások után négy lovagot bíztak meg, hogy Henrikkel beszéljenek. A herceget anyjuk társaságában találták. Szemére vetették, hogy tettével szégyent hozott nemcsak önmagára, hanem Lajos emlékére is, valamint egész Türingiára. Szégyenletes tette bosszúért kiált Istenhez. A fiatal herceg állítólag sírva fakadt, megbánást mutatott, és teljhatalmat adott a lovagoknak, hogy rendelkezzenek életével és vagyonával. A lovagok Erzsébet elé vezették Henriket, aki bocsánatért könyörgött. A gyerekek jogait is biztosították. Az elsőszülött Henrik gróf törvényes örököse volt Türingia és Hessen tartományának; nagykorúságáig Henrik gyakorolja a régensi jogokat.

Erzsébet visszakerült ugyan úrnőként, ő mégis inkább egyszerű életet élt, hogy jobban az Úré lehessen. Mivel puszta létezése is szigorú figyelmeztetés volt a világi életben elmerülő udvari környezete számára, ismét feltámadt ellene az ellenséges hangulat — megvetéssel elfordultak tőle, ostobának és bolondnak csúfolták. Erzsébet szelíden és boldogan fogadta a méltatlan bánásmódot — erre azzal vádolták, hogy túlságosan is hamar elfelejtette férje halálát, és egyáltalán nem látszik rajta a gyász szomorúsága… Maga Zsófia is hallgatott a rágalmakra.

Ugyanakkor voltak azért olyanok is, akik nagyra értékeltél alázatosságát. Ekkor kapott támogatás és biztató segítséget a Szentszéktől is: Ugolin bíboros, aki már korábban is közvetített a hercegnő és Assisi Ferenc között, IX. Gergely néven pápa lett. Miután értesült a hercegnőt ért megpróbáltatásokról, több atyai levelet intézett hozzá. Buzdította, hogy kövesse a szentek példáját, bízzon az örökélet ígéretében, legyen állhatatos az önmegtagadásban. Megparancsolta Marburgi Konrádnak, hogy foglalkozzék továbbra is a hercegnő lelki vezetésével, még nagyobb odaadással, és védelmezze meg mindazoktól, akik üldözésére vetemednének.

Erzsébet szent Ferenccel egy időben élt — olyannyira, hogy mindketten 1207-ben születtek. Ferenc eszméinek egyik első követője Erzsébet volt. Már férje életében a harmadrend tagja lett: Ferenc alkotott egy regulát azon követői számára, akik nem vonultak kolostorba, hanem megmaradtak világi életükben. Ferenc is értesült, arról, hogy eszméi és misszionáriusai meghódították Erzsébetet.

Erzsébetben hamarosan megfogalmazódott a vágy, hogy tökéletesebb és Istenhez közelebb vivő életet folytasson. Miután hosszú ideig tétová-

zott korának szerzetesi regulái és a magányos remeteélet között, végül szent Ferenc példája győzött szívében. Erzsébet már eddig is leánya volt a ferences rendnek, mint a harmadrend bűnbánó tagja, most meg kívánta erősíteni fogadalmát.

Arra kérte a tartományi grófot, jelöljön ki számára egy tartózkodási helyet, ahol egyedül élhet és teljesen átadhatja magát Istennek. Henrik a Hessen tartományban fekvő Marburgot adta neki, özvegyi tartásdíjként.

Marburgba érkezése után ispotályt alapított, amelyet Szent Ferenc emlékére szentelt IX. Gergely utasítása alapján. Odaadóan ápolta a legvisszataszítóbb betegeket is. Ápolás közben jámbor és gyakori buzdítást intézett hozzájuk. Ügyelt arra, hogy a szegények lehető leghamarabb megkereszteltessék gyermekeiket. Mindent megtett, hogy a betegek kérjék és megkapják a szentségeket — nemcsak utolsó órájukban, hanem a kórházba való lépésüktől kezdve. Mindezt nem minden beteg vette szívesen, megkeseredett vagy az egyháztól eltávolodottak sokszor elutasítással fogadták intelmeit.

Röviden említsük meg, milyen keményen bánt Erzsébettel gyóntatója, Marburgi Konrád. Szinte azt mondhatnánk, hogy már ekkor mindenáron szentet akart faragni az özvegyből.

Erzsébetet Wartburg foglyának neveztem. Kicsit furcsa ugyan e kifejezés, de az idén bemutatott musical címe ösztönzött arra, hogy így tekintsem, a másik fogolyhoz hasonlóan, aki szintén nem szigorú értelemben volt fogoly a várban. Sok szempontból mégis igaz, hogy nemcsak a vár úrnőjeként — ill. arra készülő gyermekként — élt a várban, hanem sok hányattatása miatt mintegy fogoly is lett…

Érdemes kiemelni olyan hasonlóságokat, amelyek Wartburg 300 évvel későbbi foglyával kötik össze. Egyik életrajzírója, Montalember így ír: „*A körülötte élőknek úgy tűnt, hogy nem bízik eléggé Isten irgalmában, Időnként elbátortalanodott és benső sötétség uralkodott el rajta. Ezt az állapotot jól ismerik a tökéletesség útján haladó lelkek. A lelki bizonytalanság idején Erzsébet szíve összeszorult, hogy vajon szereti-e őt Isten annyira, amennyire ő szereti az Urat.*”

1231 vége felé járunk, amelyben Páduai Szent Antal — Szent Ferenc leghíresebb tanítványa és egyben közvetlen utódja — is megtért az örök hazába. Egy éjjel Erzsébetnek látomása volt, Krisztus jelent meg: *„… jöjj velem a szentélybe … én magam vezetlek oda.”* Amikor felébredt, nagyon boldog volt, mert tudta, hogy hamarosan eljön szabadulása ideje. Gyorsan elrendezte hát a gyászszertartást és a temetést, még egyszer meglátogatta szegényeit és betegeit, megáldotta őket, kiosztotta maradék vagyonát.

Négy nappal később ágynak esett, 12-15 napon át súlyos láz gyötörte. 1231. november 18. hajnali óráiban meggyónt Konrádnak. … Végezetül azt kérte, hogy az általa alapított Szent Ferenc kórház templomában temessék el. Majd misét hallgatott, az első imaóra idején pedig elhozták neki az utolsó szentségeket: úrvacsorát adtak neki, és megkapta az utolsó kenetet. Ezen az éjjelen, 19-én halt meg, 24 évesen.

A szentté avatása rögtön elindult, ugyanakkor döcögősre sikeredett.

Konrád szorgosan gyűjtötte az Erzsébethez köthető csodákat, gyógyulásokat, stb. Írt IX. Gergely pápának. Javasolta, hogy a pápa avassa szentté. E pápa avatta szentté Ferencet és legkiválóbb tanítványát, Páduai Antalt, mégis óvatos volt. Megbízta a mainzi érseket és Konrádot, gyűjtsenek össze nyilvános tanúvallomásokat mindarról, ami a hercegnő életében kedves lehetett Isten előtt, valamint vegyék számba azokat a csodákat, amik halála után történtek, majd miután pecsétjükkel hitelesítették azokat, küldjék el Rómába. Egyúttal meghatározta a tanúk meghallgatásának módját és módszerét is: gondosan és a részletekre ügyelve kell eljárni.

Két gyűjteményt is elküldtek a pápának, de ő nem volt megelégedve velük, és alaposabb vizsgálatot rendelt el. Ezek összegzése 1233 első napjaiban készült el — de egyelőre (ismeretlen okból) nem jutott el Rómába. Közben Konrád áldozata lett vakbuzgóságának; 1233. július 30-án, Maizból hazafelé tartó útján Konrádot és papi kíséretét Sayn gróf emberei megölték. (A grófot valamivel korábban eretnekséggel vádolta.)

Mindez meglassította a szentté avatási folyamatot. Konrád halála után az összegyűjtött vallomásokkal nemigen törődtek, jó néhány elveszett…

Lajos testvérei láttuk, hogy igen méltatlanul viselkedtek Erzsébettel. Henrik kormányozta a tartományokat Hermann kiskorúsága idején. Konrád kicsapongó életet élt, de egy alamizsnát kérő örömlánnyal való találkozás bűnbánatra indította, és végül társaival zarándokútra indultak, hogy a pápától nyerjenek feloldozást. A pápa több feltételt szabott, többek között, hogy be kell lépnie egy szerzetesrendbe. Sógornőjéről is változott Konrád véleménye, és elhatározta, hogy jóvá teszi az ellene elkövetett igazságtalanságokat. A pápával találkozva beszámolt Erzsébet életszentségéről, és kérte a pápát, hogy avassa szentté.

A pápa nem akarta, hogy a harcoló egyház tévedjen, ha az előadott tények esetleg nem felelnek meg az igazságnak; ugyanakkor azt sem akarta, hogy elmaradjon a győzelmes egyház jogos dicsérete, ha az elhunytról szóló hírek igaznak bizonyulnak. Ezért új vizsgálatot rendelt el. (Az új tanúvallomások már mind ránk maradtak.)

1235 tavaszán a pápa Perugiában tartózkodott — ahol 7 évvel ezelőtt szentté avatta Ferencet. Konrád herceg érkezése nagy hatással volt mindenkire. A pápa konzisztóriumot tartott, ahol kijelentették, hogy Erzsébetet fel hivatalosan be kell írni a szentek földi lajstromába.

A szentté avatás 1235. május 26-án, pünkösd napján történt.

A birodalmi átokkal sújtott

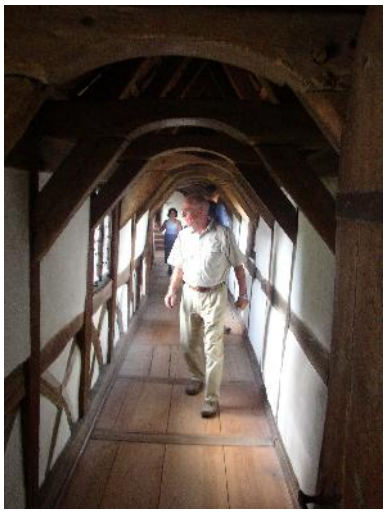

Míg Erzsébet birodalma a palotarész, addig a másik fogoly rejtekhelyéhez ma egy folyosó szűk átjárója vezet — akkoriban egy felvonható lépcső.

A foglyot a birodalmi átok elől menekítették ide, ezért előbb tegyünk egy kis kitérőt ezzel az átokkal kapcsolatban. A német rebellis tanai gyorsan terjedtek. Gyorsan tenni kellett valamit a megakadályozására.

X. Leó pápát a teológiai helyett sokkal inkább politikai ambíciók vezérelték. Bizottságot alapított, amelynek az volt a dolga, hogy kidolgozza a kiközösítő bulla szövegét. Kinevezte Pietro Accolti kánonjogi szakértőt és Cajetan bíborost a vizsgálat vezetőinek, Johann Eck pedig teológiai tanácsadóként szolgált.

Cajetan azonban beteg volt, és a robusztus Eck elérte a pápánál, hogy Cajetant ejtse. X. Leó új bizottságot nevezett ki mindössze 4 fővel, amelynek Eck kemény parasztkoponyája volt a centruma. Most már minden gyorsan ment, csupán a kiközösítés szövegét kellett megfogalmaznia…

(Pedig a dominikánusoktól átvett tételek összefüggésükből kiragadottak és átdolgozottak voltak — Luther tiltakozott is, hogy ezek nem is az ő tanai…)

1520-ban aláírták a pápai bullát, amely Luthert kiátkozással fenyegeti, ha 60 napon belül vissza nem vonja bizonyos nézeteit: 41 állítást soroltak fel, éppen azokat, amelyeket Luther meg akart vitatni: búcsú; bűnbánat ill. a bűn és kegyelem kapcsolata; világiak joga, hogy ne csak kenyeret, hanem bort is kapjanak; jó cselekedetekről; tisztítótűzről; pápai tanítói tekintélyről.

Bölcs Frigyes megpróbálta megakadályozni, hogy Róma túl szigorúan járjon el. Pl. ragaszkodott ahhoz, hogy az eredeti megállapodás szerint Luthert ne Rómában, hanem Németországban állítsák bíróság elé, mint német alattvalót.

Az egyház korai századaiban az eretnekség megállapítása a zsinatokat illette, még a középkorban is többnyire.

Az első 1000 évben, a nagy szakadás előtt viszonylag kevésszer került sor elítélésre. A XII. századtól kezdődött az eretneküldözés nagy időszaka. Ellenük mind az egyház, mind az állam fellépett. Isten ellensége az állam ellensége is — mondta II. Frigyes császár. A vizsgálatot az egyház végezte, az állam pedig végrehajtotta az ítéletet. A pápa megbízottaiként a dominikánusok végezték az eretneküldöző funkciókat.

Ám az, hogy mi számít eretnekségnek, évszázadról évszázadra változott, ádáz harcok folytak a kérdés körül. Cajetan bíboros sem tudta eldönteni, Luthernek mely tételei az egyértelműen eretnekek, s melyek csupán kétesek. A gyakorlat merőben önkényessé vált.

Luther azzal védekezett, hogy csupán *'nézeteket'* támadott meg, nem pedig dogmákat és hivatalosan meghirdetett hittételeket.

Viták folytak azon pápákról, akik sokak szerint eretnekek voltak — némelyikükről maga az egyház is ezt állította, pl. Honorius pápa esete a VII. századtól egészen a XIX. századig izgatta a kedélyeket. Még erősebben vitáztak a zsinat főhatóságáról, mivel a keresztyénség korai századaiban a zsinat mondta ki a nagy problémában a döntő szót.

A nagy egyházszakadásnak csak a konstanzi zsinat tudott véget vetni, s az addig történt események bebizonyították, hogy bizonyos körülmények között egy ilyen legfelső fórum nélkül a felmerült problémákat megoldani nem lehet.

Majdnem minden világi uralkodó politikai nyomásgyakorlásra használta fel a zsinattal való fenyegetőzést. Az egész európai közvélemény a zsinatban reménykedett. A kúria ellenreakcióként kifejlesztette azt a tézist, hogy zsinatot csak a pápa hívhat össze, és zsinati határozatok csak az ő jóváhagyása után emelkedhetnek jogerőre. Luther e tézis megtámadásával a hierarchia legérzékenyebb pontjára tapintott.

Luther még a zsinatok legfelsőbb fórum jellegét is kétségbe vonta. Ezzel elvetette azt a lehetőséget, hogy konkrét fórumra lehessen hivatkozni; számára a ***Biblia*** volt az egyedüli tekintély.

Széles körben helyeselték Luther azon követelését, hogy pártatlan bírák hallgassák meg. (sokan bosszankodtak, hogy a kúria német belügyekbe avatkozik, amikor Luther ellen eljár).

Országszerte a zsinat összehívását követelték. Ez volt a legfélelmetesebb fenyegetés — Konstanz óta egy új zsinat gondolata lidércnyomásként nehezedett a kúriára. Egy zsinat akár még a pápa trónfosztását is eredményezheti, mint a közelmúltban is a francia kezdeményezésre összeült pisai zsinaton szintén megkísérelték a pápa elmozdítását. A zsinat a pápa fölött áll — ez a jelszó állandóan hívekre talált, még a kardinálisok körében is.

A bonyolult politikai játszmák végül úgy dőltek el, hogy Luthert Wormsba idézték — de azt is világossá tették, hogy pusztán tanainak visszavonása végett, nem tanai kivizsgálása, végképp nem megvitatása végett. Luther 1521. április 16-án vagy 17-én vonult be Wormsba, és másnap jelent meg a birodalmi gyűlés előtt.

Eck volt a császári szónok. Kérdései: Megerősíti-e a neve alatt megjelent könyvek szerzőségét? Ragaszkodik-e azok tartalmához, vagy visszavonja? A második megválaszolásához Luther egy nap gondolkodási időt kért. A császár teljesítette kérését, de figyelmeztette, hogy tartson bűnbána-

tot, legyen tudatában tévedéseinek, és másnap ne írásban, hanem szóban válaszoljon szabadon előadva, nem olvashatja fel előre megírt feleletét.

Másnap LUTHER hangja újra tiszta volt. Három részre osztotta írásait, részletesen kifejtve, melyik csoportot miért nem vonhatja vissza.

Elsősorban a hívők épülésére szolgáló elmélkedéseket írt — ezekben még ellenfelei sem találtak kivetnivalót. Ezeket semmiképpen nem vonhatja vissza. A második csoportba a pápaság elleni írások tartoznak. Itt beszéde politikai színezetet öltött. *„Az egész világ a tanú rá, hogy a pápai törvények és az emberektől származó tanok a legsiralmasabb módon gúzsba kötik, kínozzák, és gyötrik a hívők lelkiismeretét."* A hallgatóság élénk morajlása és félhangos helyeslése közepette beszélt a római zsarnokságról, amely elnyeli a németek javait. Erről szóló írásait sem vonhatja vissza. A féktelen gonoszságnak kitett nép ezt nem tudná megérteni, különösen, ha a visszavonás éppen a császár akaratából történne. Műveinek harmadik csoportja: személyes ellenfeleivel folytatott polémiái. Ezekkel kapcsolatban elismeri, hogy gyakran hevesebb hangnemet használt, mint ahogy szerzeteshez illenék. Mindazonáltal ezeket sem vonhatja vissza, mivel fennáll az a veszély, hogy a lelkiismeretei kényszer még nagyobb lenne, mint azelőtt.

A császári szónok felszólította, hogy ne vitázzon a kérdésről, hanem adjon világos és egyszerű választ. A jól ismert felelet: *„Hacsak meg nem győznek engem a Szentírás bizonyságaival vagy világos okokkal — mert sem a pápának, sem a zsinatoknak egymagukban nem hiszek, mert bizonyos, hogy többször tévedtek és egymásnak ellentmondtak —, kötve vagyok a Szentírás általam idézett igéihez és az Isten igéjébe vetett bizodalmamhoz — semmit vissza nem vonhatok, de nem is akarok, mert nem tanácsos és nem helyes a lelkiismeret ellen cselekedni. Itt állok, másként nem tehetek, Isten engem úgy segéljen. Ámen."*

A tudósítás egy ismeretlen szemtanútól származik. Némi kétség fűződik ahhoz, vajon az utolsó mondatot valóban mondta-e LUTHER. Tény viszont, hogy LUTHER maga is feljegyezte az *„Isten segítsem engem"* szavakat saját tudósításában. (GRIETSCH szerint hiteles a hosszabb változat…)

A visszavonás háromszoros megtagadása már magában is több volt a soknál, hiszen azt várták, hogy engedelmeskedik a parancsnak. LUTHER azonban még tovább ment: Most tért a legfontosabb kérdésre, a ***Szentírás*** tekintélyére. *„Ha gonoszul szóltam, tégy bizonyságot a gonoszságról" (Jn 18,23., KÁROLI)* — idézte Krisztust.

„Ha maga az Úr, aki tudta, hogy nem tévedhet, nem vonakodott meghallgatni a bizonyságot tanításai ellen akár a leghitványabb szolgától, mennyivel inkább kell nekem, gyarló embernek, aki könnyen tévedhetek, óhajtanom és kérnem, ha valaki bizonyságot kíván tenni állításaim ellen … Tegyetek bizonyságot, mutassátok ki tévedésemet a prófétákból és az evangéliumokból! Ha meggyőztök, bebizonyítjátok tévedésemet, készséggel visszavonom, és én leszek az első, aki tűzbe vetem írásaimat."

Ezt sokan úgy értették, hogy kész engedni.

Ám merészen kijelentette: *„Számomra a legörvendetesebb a világon, hogy mennyire harcolnak az emberek Isten Igéjéért … Hiszen megmondotta Krisztus: Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy békességet bocsássak, hanem hogy fegyvert. Mert azért jöttem, hogy meghasonlást támasszak az ember és az ő atyja … között."*

A császár intett, hogy elég a vitatkozásból, vezessék el ezt az embert!

Zűrzavar tört ki. Sokan azt hitték, hogy LUTHERt börtönbe akarják hurcolni. Körülfogták. Majdnem mindenkinél volt fegyver. LUTHER megnyugtatta az érte aggódókat: Láthatják, hogy védőkíséret oltalma alatt áll. Kituszkolták. A császár spanyol lovasai a menet után kiáltottak valamit, amit szerencsére a németek nem értettek: *„Tűzbe vele! Tűzbe vele!"*

Szállására érve LUTHER kezét magasba emelve kiáltott: *„Túl vagyok rajta! túl vagyok rajta!"* — De nem volt túl…

A német fejedelmek tanácstalanok voltak.

A számukra kellemetlen dolgokkal leginkább a halogatás volt szokásuk. A kérdésre, mi legyen most, ravaszul határozatlan válaszokat mondtak. Igencsak meglepődtek, hogy a császár elővette papírját (mint az később is szokása volt), melyre előzőleg már felírta döntését.

Sokuk halálsápadt lett a császár döntésétől, amely az eretnekkel szembeni eljárásra kötelezte a fejedelmeket.

Új hang volt ez, köntörfalazás nélküli, tanácsadókról szó sem esett, sem esetleges kompromisszumokról. Parancs, amelyet a császár közölt alattvalóival. A fejedelmi *'szabadságról'* — legfontosabb hitelvükről — még utalás sem tett említést. Sürgősen összeültek tanácskozni. Frigyes már eloldalgott, a pfalzi választófejedelem is, így formálisan nem voltak határozatképesek — épp ezt akarta a két óvatos úr.

A többieket nemcsak aggasztotta a császár parancsa, ALBRECHT mainzi érsek választófejedelem valóságosan vacogott a félelemtől. Nem az nyugtalanította, hogy a válasz-

tási manipulációval és a búcsúlevél-üzelmeivel maga robbantotta ki az egész históriát; a nép haragjától reszketett.

A határozatképtelenség ellenére memorandumot intéztek a császárhoz, hogy még egyszer hallgassák ki LUTHERt.

Ellenségei voltak az újításoknak és LUTHERnek. Ellenségei azoknak az újításoknak is, amiket a császár magatartásában szimatoltak.

A császár választási ígéretei között szerepelt, hogy egyetlen németet sem szabad elítélni kihallgatás nélkül. És még sok egyebet is ígért, a fejedelmeknek pedig tapasztalniuk kellett, hogy e választási ígéretek mennyire értéktelenek, akár esküt tettek rájuk, akár nem. De ekkor ez még nem derült ki.

A császár hozzájárult LUTHER kihallgatásához, amelynek elnökéül egy jogászt nevezett ki. LUTHERnek jóformán pillanatnyi nyugta sem volt a sok látogatótól. A kihallgatás meglepően enyhe légkörben zajlott le. Mindenképpen egy kompromisszum-formulát kerestek.

A badeni kancellár szívhez szólón beszélt az egyház egységéről. Megemlítette a zsinatokat is, a differencia sarkalatos pontját. Jellemzően a pápa és tekintélye szóba se került.

De LUTHER a zsinatokat sem volt hajlandó legmagasabb fórumnak tekinteni — ezt tartotta a császár és a fejedelmek a tulajdonképpeni eretnekségnek és merő képtelenségnek.

Ez lett volna az utolsó ehetőség az egység helyreállítására. A kancellár megegyezésre törekedve igen messzire ment: Elismerte, hogy a zsinatok is követtek el tévedéseket de hatalmukat és tekintélyüket nem szabad elvetni, határozataik sosem voltak egymásnak ellentmondók, hanem legfeljebb egymástól eltérők.

Két óra hosszat tartott a tárgyalás. LUTHER tiszteletteljes volt, de kitartott elhatározása mellett: csakis abban az esetben hajlandó visszavonni bármit, ha a ***Bibliá***ból meg tudják cáfolni. A bizottság végül elbocsátotta, mint reménytelen esetet.

De még mások is próbálkoztak, a magánbeszélgetések egész sora következett. A trieri érsek még azt is felvetette, hogy ha a visszavonás miatt nem merne visszatérni Wittenbergbe, priorságot kaphat az érsekség körzetében.

Aztán a bizottság is jelentkezett még egyszer: Nem lehetne-e a döntést egy jövőben összeülő zsinatra bízni? A megegyezés majdnem létrejött: LUTHER azt mondta, hogy elfogadja az ajánlatot, ha a zsinat a közeljövőben összeül és az eldöntendő tételeket előzőleg közlik vele. Beleegyezését izgatottan jelentették az érseknek, aki még egyszer hívatta. Csak itt, az utolsó órában történt meg az igazi döntés. LUTHER nem hagyott kétséget afelől, hogy nem fogja feltétlenül alávetni magát a zsinat döntésének.

Az eset örök tanulsága: mai napig tipikus, hogy egy-egy kérdésben nem tartalmi elemek döntenek, hanem mindenféle mondvacsinált okok ill. a hatalom, vagy az erőszak, netán a megvesztegetés, stb. Teológiai kérdésekben is sajnos azt látjuk, hogy a vitákat továbbra sem a teológiai és bibliai érvek döntik el, hanem ***Szentírás***on kívüli tényezők… Bizony, ***ecclesia semper reformanda!***

Az érsek nem volt barátságtalan, megígérte, hogy *'kegyelmes elbocsátást'* eszközöl ki a császárnál. Másnap LUTHER útnak indult kísérőivel. Frigyes tanácsosaival megüzente LUTHERnek, hogy biztonságos helyre fogják őt szállítani, még ő sem tudja hová; így nyugodt lélekkel közölheti a császárral és a birodalmi gyűléssel, hogy fogalma sincs, hol van…

1521. április 26-án indult el LUTHER Wormsból. Szülőfalujába igyekezett szüleihez, Möhrába. Amikor május 3-án elérte Eisenachot, a császári tilalom ellenére vállalta, hogy ott prédikáljon — mert Isten igéjét nem lehet betiltani. Már másnap eldöntötte LUTHER néhány barátjával Möhrában, hogy továbbutaznak Gotha irányában. Rémülten követte néhány rokona Möhrából, akik egy darabig még elkísérték LUTHERt. Aztán őt és két társát megtámadták az úton. A harcosok felvont kézíjjal megkérdezték, LUTHERt viszik-e a kocsiban. Az igenre kiráncigálták, egy darabig szíjra fűzve gyalog hurcolták magukkal, majd őt is lóra ültették. PETZENSTEINER barátot hagyták menekülni, AMSDORF pedig, akit előzőleg tájékoztattak, folytatta útját Wittenbergbe. A kis kavalkád óvatosságból még néhány óra hosszat csatangolt az erdőben, majd Wartburgba mentek.

1521. május 26-án a wormsi ediktum LUTHERt felségárulás vádjában bűnösnek találta, és felszólított mindenkit, hogy segítsen elfogatásában. A pap-professzort barátcsuhába öltözött démonnak bélyegezték, és tudtul adták, hogy akit rajtakapnak, hogy támogatja, azt a felségárulás ugyanazon bűnével vádolják meg. (Bizony, a Krisztus melletti kiállás gyakran államellenesség vádját vonja magával! Akár a szocializmus idején, de épp ma is, pl. *Kínáb*an vagy arab országokban —

de tulajdonképpen *Európá*ban is, ha enyhébb formában jelentkezik is…)

Vendégfogoly

Hans von Berlepsch ünnepélyes formaság nélkül fogadta a *'foglyot'*, mert a várőrségnek sem volt szabad tudni a jövevény kilétéről. Elvégre nem lovagok kis csínyjéről volt szó, hanem a császár és a birodalom elleni zendülésről, és arról, hogy a választófejedelmet és országát meg kell védeni az esetleges megtorló intézkedéstől.

Luthert felvezették egy mozgatható lépcsőn, amelyet éjszakára fel lehetett húzni. Így hát két felvonóhíd is őrizte. Két helyiség állt rendelkezésére, egy nappali szoba és egy hálókamra. Visszaemlékezései alapján azonosították a helyet a váron belül: Az elővár ispáni részében kapott szállást. A lakrészt igyekeztek az akkori állapota szerint restaurálni, és így mutogatják a látogatóknak a szobát és a mellette levő hálókamrát.

Utasítást kapott, hogy nyomban öltsön lovagi öltözetet, és addig nem mutatkozhat a várbeliek előtt, amíg tonzúrája el nem tűnik s ki nem nő szakálla. Csak néhány megbízható barát tudta hollétét, így országszerte hírek keringtek haláláról.

Berlepsch várkapitány mindent megtett, hogy Luther helye ismeretlen maradjon. Nem volt könnyű, mert Luther nem akart állandóan a 4 fal között kuksolni — nem szerette a fogoly létet, főként, hogy valójában vendég volt, védőőrizetben. Időnként lement Eisenachba, könyveket kölcsönzött az ottani ferencesektől, levelezett. Gyakran kilovagolt a környékre — a várkapitány lovászt adott mellé, aki kioktatta, hogyan kell nemesi módon gesztikulálnia, szakállát simogatnia, stb.

Wartburgban mintegy földalatti életet élt, Jörg (György) lovagnak adta ki magát. — Nem rossz választás, mert Eisenach Sárkányölő Szent György városa, a [ma evangélikus] főtemplom viseli a nevét a városban, és a hajdani György-kapunál is áll egy szobra, lakótelepi környezetben összeolvasztva a modern és a középkort!

Wartburgot majdnem egy évig nevezhette otthonának, és az ő *„Patmosz szigetének"* nevezte. Különféle kínok (Anfechtungen) gyötörték, pl. álmatlanság és székrekedés. Visszatért az *ora et labora (imádkozz és dolgozz)* szerzetesi életformához. Sok ideje volt írni, barátai révén levelezésben állt a wittenber-

giekkel, és több műve talált utat az ottani nyomdászokhoz, néhányat ki is adtak még visszatérése előtt, így az emberek folyamatosan kérdezősködtek, hogy ezeket posztumusz adták-e ki.

A LUTHER-szoba körül néhány legenda kering. Így kellett LUTHERnek az Ördögöt, aki itt gyakran megjelent neki, egy tintatartó jól célzott dobásával elkergetnie. A kandallóval azonos oldalon volt található a XX. század elejéig egy tintafolt, amit — ha groteszkül hat is — az ereklyemániákus LUTHER-tisztelők gyakran lekapartak, ezért mindig meg kellett újítani.

Egy idő után megunták, és most már csak egy majom lóg a falon — az Ördögöt jelképezve, akit LUTHER Isten majmának nevezett. Az anekdota egy LUTHER-kijelentésre vezethető vissza, amit az asztali beszélgetésekben mondott, hogy az Ördögöt tintával elűzte — ez azonban átvitt értelemben értendő, és a sok írásra vonatkozik. Amúgy a tintatartó legendája először 1650-ben jelent meg.

Kényszerű fogságában rengeteget dolgozott, szinte állandóan szaladtak a futárok Wartburg és (elsősorban wittenbergi) nyomdák között.

Nyilván mindenki tudja, hogy itteni (és tulajdonképpen bizonyos értelemben egész életét tekintve is) főműve a ***Újszövetség*** németre fordítása volt — amely egyúttal nyelvteremtő tett is. Azonban ehhez nem állt neki rögtön, a kb. 10 hónapos ott tartózkodásnak pusztán az utolsó 10 hetében végezte ezt a munkát. Előbb pl. hébert és görögöt tanult MELANCHTHON segítségével. A többi írását felfoghatjuk úgy is, hogy előkészület volt a nagy műre. Még felsorolni is hosszú:

Mindenekelőtt elmondható, hogy élénk levelezést folytatott.

Az ***Exsurge Domine*** kiközösítő bulla a 68. zsoltárra hivatkozott — LUTHER erre megírta a parafrázisát.

Ízelítőül: Dávid: *„Amint a füst elszéled, úgy széleszted el őket.”* LUTHER: *„A füst felszáll, a maga akarata szerint terjeng a levegőben, úgy tesz, mintha el akarná takarni a Napot, és meg akarná ostromolni az eget. De mi történik? Jön egy kis szél, a szélesen terpeszkedő füst szertefoszlik és eltűnik, úgyhogy senki sem tudja, hová lett. Így járnak mindazok, akik ellenségei az igazságnak …”*

ALBRECHT mainzi érsek 1521-ben bíboros lett. Meghirdette, hogy az ereklyegyűjteményét meglátogatók megválthatják a búcsút. LUTHER levelet intézett neki, hogy ha nem távolítja el a bálványt (a búcsú árusítását), akkor nyilvánosan megtámadja, ahogyan nekiment a pápának is. A bíboros néhány héten belül mentegetőzött, és megígérte, hogy utánanéz, hogy a LUTHERt felkavaró dolog megszűnjön. — Bár LUTHERt ítélték el, neki kell elrejtőzni, most mégis úgy tűnt, több hatalma van egy bíborosnál…

Tudomására jut, hogy egy új ediktummal a gyónási kényszert is mozgósítani akarják ellene: a lelkészek utasítást kapnak majd, hogy megkérdezzék a náluk gyónóktól, van-e birtokukban olyan írás, amelynek az eretnek a szerzője. LUTHER erre értekezést írt a gyónásról, amelyet nem utasít el, de követeli, hogy ne legyen kényszer jellege. Megint egy lépéssel tovább megy: a három szentségből, amelyet eddig meghagyott, már csak kettő marad.

Templomi és otthoni posztilla címen írja meg igehirdetés-sorozatát, amely hosszú időre a prédikátorok legfontosabb kézikönyve lett, ebből magyarázták a vasárnapra kiválasztott passzusokat.

A szerzetesi fogadalomról és a papi nőtlenségről is írt tanulmányt, miután tudomására jutott, hogy néhány wittenbergi szerzetes elhagyta a kolostort és megházasodott. Eme apjának ajánlott tanulmányban nem azt taglalta, vajon a fogadalmat meg kell-e tartani, hanem hogy mely fogadalmak az igaz fogadalmak. Mivel az egyház a szerzetességet összekapcsolta az igazlelkűséggel, a szerzetesi fogadalmakat a bibliai parancs megszegésének, az értelem és a józan ész semmibe vevésének tekintette.

Amikor meghallotta, hogy Wittenbergben nyugtalanság és zavargás tört ki, megrendült, és titkos látogatást tett 1521. december 4-10. között. A nyugtalanság növekedett az egyetemisták és szerzetesek körében, de a város élete normálisnak tűnt. KARLSTADT dékán és MELANCHTHON professzor néhány reformot vezettek be: misék számának csökkentését, és az igehirdetéses istentiszteleteket.

LUTHER örült, hogy barátai között lehetett, és lefestette magát LUCAS CRANACHhal, mint Jörg lovag — de minden nyilvános megjelenést került. Visszatérve tanulmányt írt a miséről, amelyet szerzetestársainak ajánlott.

Legjelentősebb wartburgi gondolatai a ***Biblia*** tekintélyéről és a hit általi megigazulásról szóltak; ezeket a leuveni teológusnak, LATOMUSnak adott hosszú válaszában fogalmazta meg. Ez a lutheri biblikus teológia vázlatát írja le, amely Pál tanításán alapult, különösen *Rm*-n.

Megírta, hogy a teológusnak komolyan kell vennie a bűn hatalmát a keresztség után is, az e világi élet soha nem bűn nélküli. Ezért rendelte Isten a törvényt: a ***Tízparancsolat***ot, a világi felsőbbséget és a nyugtalan lelkiismeretet. A törvény feladata, hogy felfedje a bűnt *(Rm 3,20.)* De

Isten Jézus Krisztusban legyőzi azok bűneit, akik hisznek az evangéliumban.

A ***Szentírás***ban és a teológiában a törvényt és evangéliumot egyértelműen meg kell különböztetni, mint Isten két szövetségét, amelyeken keresztül megoldást ad a bűnre. Az első felfedi romlottságunkat és a kárhozat büntetését, mert nem engedelmeskedünk Istennek. (Tehát a hívő sem!!! Hiszen *simul iustus et peccator [egyszerre igaz és bűnös]* voltunkban állunk Isten előtt.) A második szövetség, az evangélium is két dogot tesz: Megigazulást, azaz Krisztusba vetett hitet ad, és az ilyen hit képessé teszi az embert, hogy jót cselekedjenek, és így elkerülje, hogy saját erejéből próbáljon megigazulni.

A megigazulást a kegyelem kíséri, az ilyen kegyelem képessé teszi az embert, hogy harcoljon a megmaradó bűnnel és Istenre úgy tekintsen, mint Jézus Krisztus Atyjára.

Már itt sugallta LUTHER, hogy a törvény és evangélium megkülönböztetése a teológiai elmélkedés legjobb módszertani (hermeneutikai) elve. E különbségtétel vezet el azon állításához, hogy a keresztyén ember *simul iustus et peccator (egyszerre igaz és bűnös)*.

Mindeközben azonban egyre közelebb nyomul főművéhez. De előtte még prelúdiumot játszik — már a wormsi idézés tumultusa közepette elkezdte magyarázni a ***Magnificat***ot (Mária énekét, *Lk 1,46-55.*) — most befejezi. Mintegy előgyakorlat fordítási munkájához, bár ekkor még nem gondolt a ***Biblia*** lefordítására. Amúgy fő műve is *'alkalmi munka'*. Amikor titokban Wittenbergben járt néhány napra, akkor beszélték rá az ***Újszövetség*** lefordítására. Wartburgi tartózkodásának utolsó hónapjaiban látott neki.

Emberfeletti feladat egyetlen ember számára (csak azért mert nekivágni, mert senki nem vállalta), ráadásul csupán nyomorúságos eszközei vannak: egy görög eredeti, egy ***Vulgata***, amelyen nevelkedett a kolostorban és amelynek nagy részét fejből tudja, és talán beszerzett még néhány német nyelvű részfordítást, amelyek a ***Vulgata*** alapján készültek, nehézkes és gyámoltalan nyelven. Szótárai, kommentárjai nem voltak, segítő sem. Görög tudása is fogyatékos volt még akkoriban. Az ***Ószövetség*** fordítására gondolni sem mert — tisztában volt vele, hogy csekély héber tudása ehhez elégtelen. Ez később, munkatársi körben, évek alatt készült csak el.

Az ***Újszövetség***hez 10 hétre volt szüksége — ennyi idő alatt még lemásolni is nehéz. Naponta 10 oldalt kellett fordítania, ami pusztán fizikai teljesítménynek is páratlan bravúr. E hetekben nem hallunk testi panaszokról, sem ördögről és démonokról.

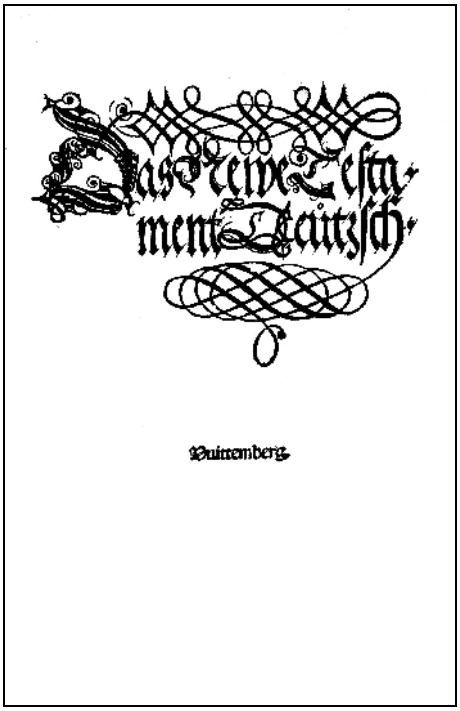

A *'várszökevény'*

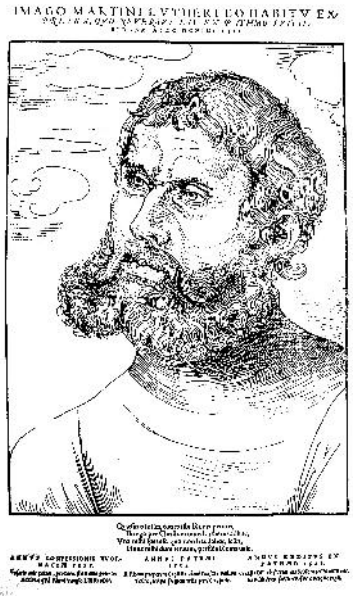

A wittenbergi zavargások miatt végül tavasszal elhagyta a várat. 1522. március 6-án érkezett meg Wittenbergbe. 9-én, ***Invocavit*** (böjt 1.) vasárnapján 8 napon át prédikált. *„Ne tévelyegjetek!"* — intette az embereket a városi templom szószékéről — *„Nem erőszakkal! Egyedül az ige által"* — mehet végbe a reformáció. Az emberek hallgatták, és a hét letelte után visszatért a nyugalom.

Természetesen eljött az ideje annak is, hogy fordítását kiadják. Mielőtt nyomdába adta volna a német ***Újszövetség***et, még javítgatott rajta — MELANCHTHON, a görög nyelv nagy ismerője segítségével.

MELCHIOR LOTTER nyomtatta ki szeptemberben — ezért hívják ***Szeptemberi Bibliá***nak —, aki jobb minőségű munkájával kiérdemelte LUTHER elismerését. És valóban, a hibajegyzékben csak 8 hiba van felsorolva. (Ez ma jóval több szokott lenni ekkorra terjedelmű könyv esetén!) *Jel*-t CRANACH mester 21 fametszete illusztrálja, a többihez nincs kép — a festő később színes képeket is készített hozzá.

Már decemberben új kiadásra volt szükség, majd egyik utánnyomás követte a másikat. Az ellenfelek plagizálták — idézték, de saját fordításnak tüntették fel.

A teljes ***Biblia*** 1534-ben jelent meg, 1539-ben kezdődött a revízió hatlamas munkája, amely LUTHER elnökletével zajlott sok munkatárssal, és pontosan jegyzőkönyvezték. Mindegyik munkatárs bevetette a maga speciális ismeretét, felhasználják a hozzáférhető kommentárokat, szakirodalmat. Mindennek utánajárt.

A salamoni templom építésénél pl. mestereket keres fel és elmagyaráztatja szerszámaikat. Egy mészárossal feldaraboltat egy bá-

rányt, hogy az állat zsigereit pontosabban megismerje. Az új Jeruzsálem leírásában számára ismeretlen drágakövek vannak — a választófejedelem kincstárából drágaköveket visznek neki a nevüket ismertető magyarázatokkal. Nem sajnálja a fáradságot, hogy minél jobbra sikerüljön a fordítás.

A teljes ***Biblia*** fő kiadója HANS LUFFT, LOTTER utódja, feltevések szerint mintegy 100 000 példányt nyomtatott ki. Az együttes példányszámot 1 millióra becsülik.

LUTHER visszatértével nemcsak az ő, hanem a reformáció fogsága is megszűnt — a kisiklással fenyegető, rajongók által fogságba ejtett önkényes bibliamagyarázat fogsága.

Így ünnepelhetjük reformációkor az evangélium, Isten megváltásra megmentő evangéliumának örömét, miközben nem feledkezünk meg fogoly-elődjéről sem.

Kárpótlás és építkezés

Előző számunkban már hírt adtunk az állammal való tárgyalásról, amely során előirányozták ez évre a felsőpetényi gyülekezet kárpótlásának kifizetését. Október 20-án megtörtént a 9,7 millió Ft átutalása is.

Jelenleg még kezdeti stádiumban van a gyülekezeti terem gyermekbibliakör tartására alkalmas helyiséggel és teakonyhával ill. vizesblokkal való bővítésének tervezése. Látványtervek készültek már NAGY ATTILA építész munkája révén, amelyeknek gyülekezeti bemutatása a november 18-i istentisztelet után történt, amelyet reménység szerint a különféle elképzelések, ötletek egymással való megosztása követ, majd azok egyeztetése, a legcélszerűbb lehetőség kiválasztása.

A közeljövőben várható döntés abban, hogy milyen irányba is haladjon majd a kárpótlás felhasználása. A mai körülmények között nem várható sem egyházi, sem állami részről külső segítség, így hozzá kell szoknunk, hogy a kárpótlást a gyülekezet saját adakozásából szükséges kipótolnunk. Ezért indult el most ősszel is egy gyűjtés, és az építkezés befejezéséhez minden bizonnyal szükséges lesz egy gyűjtésre jövőre is.

Talán érdemes biztatásul és példaadásul megemlíteni a kiemelkedőbb adományokat. Három családtól kaptunk idén 100-100 ezer Ft, egy főtől pedig 40 000 Ft adományt. Megváltónk adjon szívünkbe Krisztus-hitet és őszinte felelősségérzetet — anyagi teherválallásban is —, és nyissa meg szívünket a lelki munkához szükséges anyagi háttér megteremtésére is! Hiszen *„a jókedvű adakozót szereti Isten” (2Kor 9,7.)*

Palánta—Tár

Az arzanoi gyerekek evangéliuma — Marcello D'Orta gondozásában

Marcello D'Orta olasz gyerekeknek tartott hittanórái tapasztalatából gyűjtötte össze az *Isten ingyér teremtett bennünket* c. könyvében található írásokat. A gyerekek a maguk tudásával, huncutságot sem nélkülözően fogalmazták meg az órákon hallott bibliai történeteket. Mulattatóak a maguk nyíltszívű gyermeki voltával, ugyanakkor elgondolkodtatóak is. Érdemes olvasni nemcsak gyermekeknek, hanem felnőtteknek is.

Jób az Isten akaratába való belenyugvás és a türelem példája

Szegény Jóbnak tiszta gubanc volt az élete. Gazdag volt, voltak feleségei és szamarai, fiai és tevéi, marhái és birkájai. Semmiben sem szűkölködött. És jó is volt, nagylelkű és alázatos: ha meghalt egy felesége vagy egy szamara, azt mondta „nem érdekes".

Akkor Isten próbára tette. Meghalatta neki először minden testvérét, minden sógorát és minden unokatestvérét, aztán minden feleségét és minden gyerekét.

Otmaradt magára az állataival, volt hétezer birkája, négyezer marhája és harmincezer tevéje: csak a fiai meg a feleségei hiányoztak.

Másnap Isten egycsapásra megdöglette az összes állatot és Jób otmaradt egymaga, mint a kivert kutya. De Isten, akinek ez se volt elég, ráküldte az összes létező betegséget: pestist, kolerát, leprát, rühöt, aranyeret. Talán még kacsába is pisált.

De ezzel együtt se panaszkodott még viccből se soha. Akkor Isten, látva hogy kiálta a próbát, föltámasztotta minden gyerekét, a testvéreit, a feleségeit, a nagybátyáit, sőt még a tevéit is.

Neki pedig elmulasztotta minden betegségét és plusz száz évig éltette.

Meséld el Jézusnak azt a példabeszédét, amelyik a legjobban megragadott

Szerintem a legfontosabb példabeszéd a Duzsgazdag, aki annyit zabált, mint a disznó, de mástól a zsemlemorzsát is sajnálta, mert ő jelképezi az összes gonosztevést a világon.

Vegyük mondjuk egyszer az Egyesült Államok vagy Usát és Japánt, a másik oldalra meg tegyük a Harmadik Világot, Indiát és a vasuti marokkóiakat. Ezek a népek minden nap jobban elkeseredettebbek, nem esznek, nem isznak, nincs egy lepra korházuk: őrzik az oroszlánokat, ennyi. Közben Amerikában táncolnak és ünnepelnek, Japán meg mindent ő épít, annyira amennyire gazdag. Arzanóban is mi lenne ha nem volna minden házban valami japán dolog, ha más nem a kvarcóra!

De mit tesz ezekért a szerencsétlen népekért az Egyesült Államok és Japán? Ha én Afrika vagy India lennék, összeszedném a szegények pénzét, építtenék egy óriásrakétát és Észak-Amerika és Japán fejére dobnám, hogy lássák, mit csináltak!

Arzano is ha egyszer bepipul a sok nyomorúságtól, kap a pofájába Andreotti.

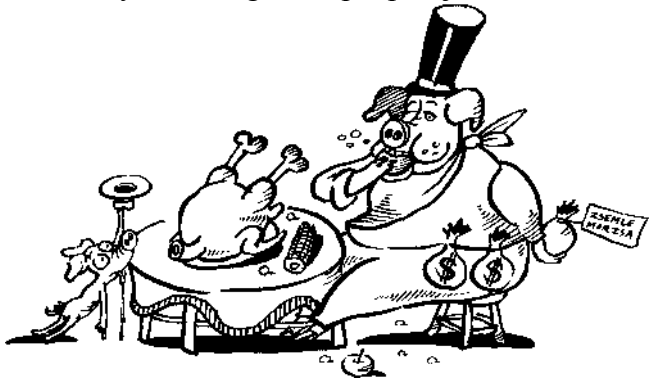

Történet—Tár

E rovatunk célja, hogy az egyháztörténet egyes időszakaival, eseményeivel ismerkedjünk. Amennyire igaz az ősi latin mondás, hogy *historia est magistra vitae* (a történelem az élet tanítómestere), annyira igaz, hogy az egyháztörténet a gyülekezet tanítómestere. Ezért nem csupán egy apró érdekességről van szó, amikor egyháztörténetről beszélünk, hanem az egyház jelenben is fontos, gyakorlati jelentőséggel bíró előéletétől beszélünk. Az egyháztörténethez tartozik természetesen egy-egy gyülekezet konkrét története is, így ennek is helyet kívánunk adni e rovatban.

Most egy hosszú tanulmány közlését kezdjük meg, amelyet a 2006 őszén történt ipolysági ünnepséggel kapcsolatban kaptunk. Igaz, hogy a szlovákiai gyülekezet Felsőpetény testvérgyülekezete, ugyanakkor Ipolyvecével is köti össze közös múlt. Végképp mindkét gyülekezet számára érdekessé teszi a témát, hogy a hajdani Hont vármegye és a földrajzi közelség összeköti múltjukat.

Reformáció, ellenreformáció és katolikus megújulás Dél-Hontban a XVI-XVIII. században

I. rész

A hitújítás jelentkezése Magyarországon és a Felvidéken

Luther Márton 1517. október 31-én Wittenbergben közzétett pontjai már az 1520-as évek elején — erősen vegyes — visszhangra találtak Magyarországon. 1521-ben Szatmári György esztergomi érsek mindenütt kihirdettette a Luther ellen kiadott pápai bullát. A magyarországi német polgárság viszont erősen érdeklődött az új tanok iránt. Megindult a magyarországi látogatók sora a korábban teljesen elhanyagolt wittenbergi egyetem felé.

Az új hit szimpatizánsai a legmagasabb helyről, a királyi udvarból kaptak biztatást. Mind az 1521-ben Budára költözött királyné, Habsburg Mária, mind a király nevelője, György brandenburgi őrgróf vonzódott Luther tanaihoz. A katolicizmus védelmezői nem tudták megakadályozni, hogy a lutheri tanok iránt érdeklődők közül válasszanak udvari lelkészt. A katolikus többségű országgyűlés — amely a reformációban istentagadást látott, s terjedésétől a pápai támogatást is féltette — az 1523., 1524. és 1525. évi törvényekben egyre szigorúbb szankciókkal igyekezett annak útját állni.

Miben foglalható össze a Luther által elindított, majd Zwingli, Kálvin és Bullinger révén tovább fejlesztett reformáció lényege?

Hőke Lajos — 1861-1867 között Hont vármegye első aljegyzője, megyei levéltárosa — nyomán három pontban összegezhetjük a hitújítás alapelveit.[1]

Először: a reformáció általában tagadja a papi rendet (szentséget), miáltal a papok a világiaktól elkülönült kasztot képeznek. E felfogásból következik: a pápa fölségének vallásügyekben el nem ismerése, és a papi nőtlenség elvetése.

Másodszor: az oltáriszentség (protestánsoknál: úrvacsora) eltérő megítélése. A katolikus (és görögkeleti) egyház szerint az utolsó vacsorára emlékeztető kenyér és bor vételekor valóságosan jelen van Krisztus teste és vére. A XIII. századtól a katolikus egyházban megszüntették a hívek két szín alatti áldozását, és csak kenyérrel (később ostyával) áldoztattak, a két szín alatti áldozás a misét bemutató pap kiváltsága lett. A két szín alatti áldozás szokásának a visszaállítása szerepelt a huszitizmus követelései között is. A protestáns egyházak úrvacsorája kenyérrel és borral történik. Luther követői szerint a vétel pillanatában jelen van Krisztus, míg Kálvin követői szerint az úrvacsora csak emlékezés Jézus halálára.

Harmadszor: a hitújítás fontos törekvése, hogy az istentisztelet ne a népnek érthetetlen latin nyelven, hanem anyanyelven tartassék. Ebből következett a ***Biblia*** nemzeti nyelvre történő fordítása-

[1] Hőke Lajos: ***Régiségek Hontmegye vallásügyi történetéhez. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*** 1883. 32. szám, 1031. o.

nak, olvasásának és az anyanyelvi iskoláztatás elterjesztésének szorgalmazása.

LUTHER tanai csakhamar elterjedtek a Felvidéken is, főleg a bányavárosokban, melyek német nyelvű lakossága élénk összeköttetésben állt a német városokkal. Selmecbányán és környékén 1525-ben a munkabérek miatt a bányászok körében zavargások támadtak, sőt sztrájkra került sor, amit fegyveres megmozdulás követett.

Az elégedetlen bányamunkások a szabadban összegyűlve hallgatták az új hit terjesztőinek beszédeit, akik közé a város plébánosa, KECK SIMON is tartozott. WERBŐCZY ISTVÁN nádor 1526 tavaszán a városban járt, a feljelentett polgárokat szigorú vallatás alá vettette, és megeskettette őket, hogy az új tanokról lemondanak; a zendülő bányászok közül többeket ki is végeztetett.[2]

Közbejött azonban Magyarország elvérzése a mohácsi csatában, és az ezt követő belső zavarok közepette az új hit terjesztésének már nem volt számottevő akadálya. Selmecbánya után 1535-ben Korponán is befogadták az új hitet. Hont vármegye urai közül először BALASSA ZSIGMOND lépett fel az újított vallás ügyének érdekében.

„Az nagy Isten vagyon mivelünk" — Luther követői Dél-Hontban

1534-ben az alsó-magyarországi hét királyi szabad bányaváros (Selmecbánya, Bakabánya, Bélabánya, Besztercebánya, Libetbánya, Körmöcbánya és Újbánya) a vallás ügyében egyezségre lépett, és egy önálló esperességet, *senioratus heptopolitanus*t alakított, mely 1672-ig állt fenn. A Hont megyében alakult új egyházak szervezet- és hitformában a hét bányavárost követték.

HŐKE LAJOS vallástörténeti írásában is olvashatjuk, hogy 1558-ban OLÁH MIKLÓS esztergomi érsek DERECSKEI JÁNOS honti főesperest bízta meg, hogy szólítsa fel a papokat az esztergomi érsek előtti hódolatra. (Meg kell jegyeznünk, hogy Esztergom török kézre kerülése [1543] után az esztergomi érseki szék Nagyszombatba került.). A papok azonban —majdnem mind lutheránusok és nősek lévén — a hódolatot megtagadták.[3]

A LUTHERt követő ágostai és a KÁLVINt követő helvét hitvallásúak a XVI. század végéig egyházszervezetileg nem különültek el egymástól. Az úrvacsora kérdésében tartott 1591. évi csepregi hitvitát követően kezdődött meg a szervezeti elkülönülés.

1610-ben Mátyusföldén, Zsolnán tíz vármegye részvételével evangélikus egyházzsinatot tartottak. A tíz vármegye 3 kerületet, *szuperintendenciát* hozott létre. Ezek egyike volt a Hont, Nógrád, Zólyom és Turóc megyék alkotta egyházkerület 163 anyaegyházzal, élén MELIK SÁMUEL szuperintendenssel.

A zsolnai zsinat után megalakult a nagy-honti ágostai hitvallású evangélikus esperesség is. Első esperesének 1610-ben ÁDÁMI IMRE báti papot választották. HŐKE LAJOS úgy tudja, hogy a nagyhonti esperesség — feltehetően már 1610-ben — nemzetiségek szerint tovább oszlott magyar (hont-barsi magyar), tót, (szlovák) és német esperességre. A hont-barsi magyar esperesség csatlakozhatott azután a dunáninneni evangélikus magyar egyházkerülethez, melynek szuperintendensévé 1613-ban PÁLHÁZAI GÖNCZY MIKLÓS lévai papot választották.

Az 1613. évi semptei zsinaton a hont-barsi evangélikus magyar egyházakat azok esperese, MARIKIUS MIKLÓS képviselte.

A hont-barsi evangélikus magyar esperesség anyaegyházai közé az Alsó-Ipoly völgyéből **Kemence, Szakállos**, és **Tölgyes** tartozott.

A reformáció idején nem ment ritkaságszámba az, hogy LUTHER követői, az ágostaiak felcserélik hitüket KÁLVIN tanaival, és a helvét hitvallást követik. Tudomásunk van arról, hogy BÉL, PALÁNK, SÁG és SZOB lakóival is ez történt: a XVII. század elején az ágostai hitvallást helvét hitvallással cserélték fel.

1613-ban — még a Hont-Nógrád-Zólyom-Turóc vármegyék alkotta egyházkerülethez tartozván — MELIK SÁMUEL szuperintendens Hont megyei evangélikus egyházakat keresett fel. Az intendensek ugyanis fő kötelességüknek tartották az egyházak látogatását. A kánonszerű vizitáció során a szuperintendens megfordult Kemencén és Szakálloson.

A magyar ajkú evangélikus anyaegyházakat szervezetileg összefogó hont-barsi esperesség gyülekezetei között nem találjuk a börzsönyi evangélikus egyházat. Ennek az lehet a magyarázata, hogy hívei — egészen a közelmúltig —

---

[2] Lásd: BOROVSZKY SAMU (szerk.): ***Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város***. Budapest, é. n., 352. o.

[3] DERECSKEY JÁNOS vizitációja Bars és Hont vármegyékben (1559-1561). In.***: Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek 16-17. század***. Millenniumi Magyar Történelem. Források. Sorozatszerkesztő: BENDA GYULA, BERTÉNYI IVÁN, PÓTÓ JÁNOS. Budapest, 2002., 58-80. o.

többségében német ajkúak voltak, így a gyülekezet a honti német esperességhez tartozhatott.

DEDINSZKY GYULA, nyugdíjas nagybörzsönyi evangélikus lelkész szerint a börzsönyiek már 1521-ben hitet tettek a lutheri reformáció mellett.[4]

A hont-barsi evangélikus magyar esperesség a tízéves nagy üldözés (1670-1680) után megszűnt. A honti magyar evangélikus egyházak foszlányai idővel a szlovák esperességhez kerültek. Az 1671-1704-ig terjedő időben nem volt Hontnak, de más vármegyének sem szuperintendense. 1704-ben, az üldöztetés megszűntével egyesültek a honti, nógrádi, zólyomi és turóci egyházak, és szuperintendensül PILARIK ISTVÁN selmeci lelkészt választották.

1707-ben a Bars és Pest megyével bővült kerület működését 1734-ben III. KÁROLY (1711-1740) is engedélyezte, *Bányai evangélikus egyházkerület* néven.

Áttekintésünkből kitűnt, hogy a katolikus egyház kezdetektől fogva ellenezte a keresztény vallás megújítását. A reformáció magyarországi elterjedése egybeesett a török hódoltság terjeszkedésével, az ország politikai, területi megosztottságával. Ilyen tragikus helyzetben a katolikusok a protestánsokat, a protestánsok a katolikusokat vádolták: a keresztény hitről való eltévelygésért a magyarok Isten büntetése miatt bűnhődnek.

Az országgyűléseken hozott törvények — attól függően, hogy adott időben protestáns vagy katolikus urak alkották-e a többséget — vagy engedményeket tettek, szabadabb vallásgyakorlatot biztosítottak, vagy ellenreformációs törekvéseket szolgáltak.

A bécsi békét becikkelyező 1608. évi koronázás előtti 1. törvénycikk a szabad vallásgyakorlatot a mezővárosokra és falvakra is kiterjesztette, s elismerte a vallásfelekezetek azon jogát, hogy saját elöljáróik (szuperintendenseik) legyenek.

A linzi békét megerősítő 1646. évi országgyűlés országosan 90 templom protestáns használatba való visszaadásáról döntött, illetve az elvett templomok helyett újak építését tette lehetővé a protestánsoknak. A következő, mintegy 150 évben a protestánsok ehhez a törvényes alaphoz ragaszkodtak: a békés, szabad vallásgyakorlás (a parasztokra is kiterjedően), lelkészeik és jogaikba került templomaik megtartása, újak építése valamint felekezeti önkormányzat. Vagyis az evangélikus és református egyház közjogi tényezőként való kezelését kívánták.[5]

PÁZMÁNY PÉTER érseksége alatt (1616-1637) azonban támadásba lendült az ellenreformáció. PÁLFFY ISTVÁN Somorján akasztófákat állíttatott fel az evangélikus papok számára. 1619-ben vesztették el az evangélikusok templomukat Németiben, Szebellében, **Ságon,** majd Báton, Magaslakon, Almáson és Bozókon.[6]

Az 1646. évi országgyűlés döntése alapján Hontban a báti, magaslaki, berencsfalusi és füzesgyarmati templomokat ítélték protestáns jogokba. A WESSELÉNYI-féle összeesküvés majd az összeesküvés felelősségének protestánsokra hárítása ennek kivitelezését meghiúsította. A következő vallásügyi kérdéseket tárgyaló országgyűlésig megerősödött az ellenreformáció rohama. Ennek komoly nemzetközi megütközést kiváltó eredménye volt a pozsonyi különbíróság (*judicium delegatum*) 1672-74. évi tevékenysége.

1673. szeptember 25-én 19 evangélikus és egy helvét hitvallású lelkészt idéztek meg Hont megyéből a vésztörvényszék elé, közülük kettőt gályára küldtek. A 19 ágostai hitvallású prédikátorból mindössze három akadt, aki a kínvallatás és a fenyegetések hatására a katolikus hitre való áttérést választotta. Később, megbánva döntésüket, visszatértek az evangélikus egyházba. Az 1674. márciusi újabb tárgyalásra összesen 730 lelkészt és tanítót idéztek meg az országból a vérbíróság elé, de többségük nem ment el. Ezt elsősorban a hódoltsági területeken élők tehették meg, s az Alsó-Ipoly mente 1663 után ismét török fennhatóság alá tartozott.

RÁCZ KÁROLY ***A pozsonyi vértörvényszék áldozatai*** című munkájában[7] a következő, a *judicium delegatum* elé idézett Hont és Nógrád megyei lelkészek nevét találjuk:

15. ANGNER JÁNOS, ágostai hitvallású lelkész Hont megyéből (lemondott);
44. BENKOVICS vagy BINOVICZ ZAKARIÁS viski ágostai hitvallású lelkész Hont megyéből (hivataláról lemondott);
163. FRAIDIN GOTTFRIED, berzsenyi ágostai hitvallású lelkész;
359. MAROSSI ANDRÁS jenői református lelkipásztor a Duna mellett;

---

[4] DEDINSZKY GYULA: ***Képek a nagybörzsönyi evang. egyházközség történetéből***. Kézirat (Nagybörzsönyi Evangélikus Egyházközség, 1972)., 1. o.

[5] Lásd: KOCZÓ JÓZSEF: ***Vámosmikola és Perőcsény vallásfelekezetei a XVIII. században***. Vámosmikola, 1999., 11-13. o.

[6] BOROVSZKY, i.m. 362. o.

[7] RÁCZ KÁROLY: ***A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben***. II. kiadás (bővített). Lugos, 1889. I-II. füzet, Budapest, 1905. III. füzet.

572. SZABADKA MÁTÉ vagy MÁRTON kamenecei (kemencei) ágostai hitvallású lelkész;
601. SZOKOLAI PÁL, perőcsei (azaz: perőcsényi) református lelkipásztor;
702. VÁROSI ISTVÁN, verőczei református lelkész, Nógrád vármegyéből. Megjelent az idézésre.
704. VARSÁNYI GYÖRGY, rétsági lelkész Nógrád vármegyéből. Jelen volt.
409. …… marosi
623. …… szobei (azaz: szobi)
624. …… szokolai prédikátorok, kiknek nevei hallgatóik által a törvényszék előtt eltitkoltattak.

A megidézettek megjelenéséről a szerző nem szolgáltat valamennyi személy esetében adatokat. Annyi bizonyos, hogy SZOKOLAI PÁL, perőcsényi lelkész 1680-ban is hivatalában volt. NAGY ZOLTÁN, nyugdíjas diósjenői lelkész úgy tudja, hogy a jenői lelkész nem ment el Pozsonyba. A testi-lelki megaláztatás, bebörtönzés, 42 prédikátor gályarabságra ítélése azonban félelemmel töltötte el az ország protestánsait. A református és evangélikus egyháztörténet-írásban gyászévtizednek nevezik a kort.

A vallások helyzetével az 1681. évi III. törvénykönyv 25. és 26. törvénycikke foglalkozik ismételten. A 25. tc. deklarálja ugyan a vallás szabad gyakorlását, és rendelkezik arról, hogy a protestánsok által épített, de katolikus jogokba került felszenteletlen templomokat az ágostaiak és a helvétek részére vissza kell szolgáltatni, de újabb protestáns templomokat vármegyénként csupán 2-2 kijelölt, úgynevezett *artikuláris* helyen lehet építeni.

Hont megyére ez a rendelkezés nem vonatkozott, mivel úgy ítélték, hogy itt templomaik többsége a protestánsok birtokában van. A törvény tiltotta a templomfoglalásokat és a vallásgyakorlat háborgatását.

Az 1681. évi és ezt megerősítő 1687. évi IV. törvénykönyvhöz fűztek további értelmezést, magyarázatot a KOLLONICH LIPÓT által készített királyi rendelkezések: az 1691. évi királyi ***Explanatio Leopoldina*** és az 1701. évi ***Explanatio***. Az 1691. évi királyi törvénymagyarázat a protestánsok számára csak az *artikuláris* helyeken biztosítja a nyilvános vallásgyakorlatot. Egyéb helyeken a protestánsok csak magán istentiszteletet tarthatnak, de közös imaházban nem jöhetnek össze, papot sem tarthatnak. Az 1701. évi rendelet további szigorítást tartalmazott: az ágostai és helvét hitvallás gyakorlata Magyarországnak csak azon részeiben engedélyezett, melyek 1681-ben a király hatalmában voltak. (Az Alsó-Ipoly vidéke ekkor török uralom alatt állt!)[8]

Milyen eseményeket váltott ki környékünkön a jogilag is támogatott katolikus restauráció?

DEDINSZKY GYULA ***Képek a nagybörzsönyi evangélikus egyházközség történetéből*** című kéziratában olvashatjuk, hogy 1702-ben nagy riadalom támadt a községben. 200 fegyveres katona érkezett, akiket a lutheránusok házaiba szállásoltak. Vezetőjük közölte a község tanácsával, hogy a pozsonyi helytartótanács rendelkezése alapján *„akik a katolikus egyházba vissza nem térnek, azok jószágvesztésre és a községből való elűzetésre ítéltetnek…”* A község vezetői felkeresték az evangélikus gyülekezet akkori lelkészét, RÓTH JAKABot, hogy mitévők legyenek. A lelkész a végzést elolvasta, majd kettészakította. Emiatt börtönbe került, a községháza pincéjébe zárták. Mialatt őt gyülekezete tagjaitól elszakítva tartják, a katolikus lelkész, LANGNER ÁGOSTON 315 lutheránustól veszi ki az áttérési nyilatkozatot (*neoconversus*). A nyilatkozat teljes, 1702. február 25-én keltezett német nyelvű szövege fennmaradt, melyet szintén közöl DEDINSZKY GYULA. Ugyanezen nap az evangélikus parókiát és az evangélikusok használatában levő bányásztemplomot a katonaság megszállta, és a római egyház birtokába vette. A megcsappant evangélikus hívek száma így 563 maradt. Küzdelmes évek következtek a lutheránusok számára. Erdőben, tisztásokon vagy magánházaknál gyülekeztek az ige hallgatására. Halottaikat csak a temetőárokban temethették el. Megaláztatás, szenvedés, nélkülözés várt rájuk. A prímási uradalomban munkát nem kaptak, ezért kénytelenek voltak az Ipolyon túlra járni napszámba.

Miként változott a RÁKÓCZI-szabadságharc idején Magyarországon és vidékünkön a protestánsok vallásgyakorlata?

A fejedelem emlékirataiban a szécsényi országgyűlés idején kialakított, a vallásfelekezetek közötti viszálykodás fő tétjét képező templomhasználat és vallásgyakorlat kérdésével kapcsolatos álláspontjáról így vall: *„Tervem az volt, hogy rábírom a protestánsokat, álljanak el jogilag megalapozott követeléseiktől, és jussunk barátságos megegyezésre, mely kizárólag a lelkiismeret szabadságán és minden vallás szabad gyakorlásán alapszik.”*[9]

RÁKÓCZI már a szécsényi országgyűlés előtt rendeletekkel tiltotta meg a templomok erőszakos

[8] Lásd: KOCZÓ, i.m. 13-14. o.

[9] RÁKÓCZI FERENC: ***Emlékiratok***. Budapest, 1985., 191. o.

elvételét, és a fennálló helyzet rögzítését tartotta kívánatosnak az országgyűlésig. Szécsényben a protestáns rendek javaslatot tettek a templomok használatára, elosztására. Hont megye déli részén Berzseny templomát (feltehető, hogy az ún. bányásztemplomról van szó) az ágostaiak, Maros templomát a helvétek, Szok (Szob) templomát a helvétek, Hellemba templomát a helvétek számára kívánják átadni, mivel e településeken a lakosság többsége *evangelikus* (értsd: ágostai és helvét hitvallású) lévén kívánja a templomok visszaadását. Szakállos (**Lonta** filiájával) ágostai és Bél helvét: itt kevés vagy semmi katolikus nem lévén, szintén kérik a templomot.

Az országgyűlésen hozott döntés szerint megszűnik a földesúri jog a vallás dolgában, a templomhasználat pedig a település vallási többségét illeti. A birtokba helyezés rendezésére bizottságokat küldtek ki. A Hont vármegyébe küldött bizottság FÉJA JÁNOS római katolikus, KÁNTOR ISTVÁN helvét hitvallású és OKOLICSÁNYI GÁSPÁR ágostai hitvallású komisszáriusból állt.

Az országgyűlés vidékünket érintő döntése szerint a béli templom a katolikusok kezén marad, a hellembai, szakállosi, marussi (marosi) és mikulyai (mikolai) az *evangelikusoknál* (azaz: ágostai és helvét hitvallásúaknál), a börzsönyi pedig visszaadassék az evangélikusoknak. Szakálloson a bizottság átadta a katolikusok kezén lévő templomot az evangélikusoknak. Börzsönyből intézték a marosi és helembai templomátadásokat.[10]

A szécsényi országgyűlés 1705. szeptember 30-án hozta meg döntését, a nagybörzsönyi felekezeti viszály pedig októberben kiújult. DEDINSZKY GYULA írásában olvasható, hogy ESZE TAMÁS parancsnoksága alatt kuruc lovasság érkezett a községbe. Az itt állomásozó osztrák (labanc) katonák kereket oldottak. A sokat szenvedett, megcsúfolt evangélikusok haragja LANGNER ÁGOSTON plébános ellen fordult. FÁBIÁN JÁNOS ***Egy plébános, mint hitvalló az egri börtönben*** című írásából viszont katolikus szemszögből követhetjük nyomon az események alakulását. Az evangélikusok október 25-én elfoglalták a bányásztemplomot (mely részükre történő visszaadását az országgyűlés elrendelte), 1706-ban a plébánost kiűzték, majd 1708. november 3-án Egerbe hurcolták *„hogy elmélkedjék ott kissé a protestans türelemről és lelkiismeretszabadságról.”*[11]

Fogsága 9 hónapig tartott. A bányásztemplom 1710. május 18-án került vissza ismét a katolikusok használatába. A felekezeti villongások hosszú éveken, évtizedeken keresztül ismét kiújultak Börzsönyben. 1708-ban RÓTH JAKAB evangélikus lelkésznek is végleg el kellett hagynia gyülekezetét és a községet.

A RÁKÓCZI-szabadságharcot követő 70 esztendő megpróbáltatásairól az egyik börzsönyi evangélikus lelkész így írt: *„az csak a nagy napon jön napfényre, amikor minden, amit a setétség takar, a világosságra jön majd.”* Esztendőnként egyszer a nagybörzsönyiek felkerekedtek, hogy nagypénteken Selmecen lehessenek, ahol istentiszteleten vettek részt, és úrvacsorát vettek. Ez a zarándoklat 1781-ig tartott, II. JÓZSEF (1780-1790) türelmi rendeletének megszületéséig. Ma is mesélik — nagy meggyőződéssel — a helyi idős emberek, hogy kérésükre az uralkodó személyesen járt Börzsönyben, és saját *„felséges lábával mérte ki”* templomuk helyét.[12]

Akad ugyanakkor egy község vidékünkön, melyben a protestánsok viharos XVIII. századában ereszt gyökeret az ágostai hitvallás. Százd az 1700-as évek elején még magyar és katolikus falu volt. A század folyamán aztán, főképp gróf STEINLEIN földesúr telepítése következtében az evangélikusok itt többségbe jutottak úgy, hogy 1791-ben megalakult anyaegyházuk, és levitákat kapott. A szakállosi evangélikus gyülekezet 1793-tól Százd filiájává vált. A százdi evangélikus egyház 1812-ben kapott rendes papot.

(Folytatjuk.)

dr. Koczó József

[10] ***Ráday Pál iratai I.*** (1703-1706.) Szerk.: SZÉKELY GYÖRGY. Budapest, 1955., 351-378. o.

[11] FÁBIÁN JÁNOS: ***Egy plébános, mint hitvalló az egri börtönben***. Magyar Sion, 1866., 585-590. o.

[12] DEDINSZKY, i.m. 2. o.

Vicc—Tár

Az ateista filozófia-professzor arról beszél a tanítványainak, mi a problémája a tudománynak Istennel, a Mindenhatóval. Megkéri az egyik új diákját, hogy álljon fel, és a következő párbeszéd alakul ki:

Prof.: Hiszel Istenben?

Diák: Teljes mértékben, uram.

Prof.: Jó-e Isten?

Diák: Természetesen.

Prof.: Mindenható-e Isten?

Diák: Igen.

Prof.: A bátyám rákban halt meg, annak ellenére, hogy imádkozott Istenhez, hogy gyógyítsa meg. Legtöbbünk törekedne arra, hogy segítsen másokon, akik betegek. De Isten nem tette ezt meg. Hogyan lehetne akkor jó Isten? Hmm?

A diák hallgat…

Prof.: Erre nem tudsz választ adni, ugye? Kezdjük elölről, fiatalember. Jó-e Isten?

Diák: Igen.

Prof.: Jó-e Sátán?

Diák: Nem.

Prof.: Honnan származik Sátán?

Diák: Istentől?

Prof.: Így van. Mondd meg nekem, fiam, van-e bűn ebben a világban?

Diák: Igen.

Prof.: A bűn mindenhol jelen van, nemde?

Diák: Igen.

Prof.: És Isten teremtett mindent. Így van?

Diák: Igen.

Prof.: Tehát ki teremtette a bűnt?

A diák nem válaszol…

Prof.: Vannak-e betegségek? Erkölcstelenség? Gyűlölet? Csúfság? Mindezen szörnyű dolgok léteznek ebben a világban, ugye?

Diák: Igen, uram.

Prof.: Tehát, ki teremtette mindezeket?

A diák nem felel…

Prof.: A tudomány állítása szerint 5 érzékünk van, melyekkel felfogjuk és megfigyeljük a dolgokat magunk körül. Mondd meg nekem, fiam! Láttad-e már valaha Istent?

Diák: Nem, uram.

Prof.: Mondd meg nekünk, hallottad-e már valaha a te Istenedet?

Diák: Nem, uram.

Prof.: Érezted-e már valaha a te Istenedet, megízlelted-e a te Istenedet, vagy érezted-e már a te Istened illatát? Különben is, volt-e már valamilyen kézzelfogható tapasztalatod Istenről?

Diák: Nem, uram, attól tartok nem.

Prof.: És mégis hiszel benne?

Diák: Igen.

Prof.: A tapasztalati, igazolható, bemutatható bizonyítékok alapján a tudomány kijelenti, hogy a te ISTENED nem létezik. Na erre mit mondasz, fiam?

Diák: Semmit. Nekem csak a hitem van.

Prof.: Igen. A hit. Pontosan ezzel van problémája a tudománynak.

Diák: Professzor, létezik-e a hő?

Prof.: Igen.

Diák: És létezik-e a hideg?

Prof.: Igen.

Diák: Nem, uram. Nem létezik.

Az események ezen fordulatára az előadóterem elcsendesedik.

Diák: Uram, lehet sok hőnk, még több hőnk, túlhevíthetünk valamit, vagy még annál is jobban felhevíthetjük, lehet fehér hőnk, kevés hőnk, vagy semennyi hőnk. De nem lesz semmink, amit hidegnek hívnak. 273 fokkal tudunk nulla alá menni, ami a hő nélküli állapotot jelenti, de annál lejjebb nem mehetünk. A hideg nem létezik. A hideg szót a hő nélküli állapot jellemzésére használjuk. A hideget nem tudjuk lemérni. A hő: energia. A hideg nem az ellentéte a hőnek, uram, hanem a hiánya.

Az előadóteremben ekkor már egy gombostű leejtését is meg lehetne hallani.

Diák: És mi van a sötétséggel, Professzor? Létezik-e a sötétség?

Prof.: Igen. Hogyan beszélhetnénk az éjszakáról, ha nem lenne sötétség?

Diák: Ismét téved, uram. A sötétség valaminek a hiányát jelzi. Lehet kis fényünk, normális fényünk, nagy erejű fényünk, villanó fényünk, de ha sokáig nincs fény, akkor nincs semmi, S azt hívjuk sötétségnek, így van? De a valóságban a sötétség nem létezik. Ha létezne, még sötétebbé tudnánk tenni a sötétséget, nemde?

Prof.: Tehát, mire akarsz rámutatni mindezzel, fiatalember?

Diák: Uram, azt akarom ezzel mondani, hogy a filozófiai eszmefuttatása hibás.

Prof.: Hibás? Meg tudod magyarázni, miért?

Diák: Uram, ön a kettősségek talaján mozog. Azzal érvel, hogy van az élet, utána pedig a halál, van egy jó Isten és egy rossz Isten. Az Istenről alkotott felfogást végesnek tekinti, mérhető dolognak. Uram, a tudomány még egy gondolatot sem tud megmagyarázni. Elektromosságot és mágnesességet használ, de sohasem látta egyiket sem, arról nem is szólva, hogy bármelyiket megértette volna. Ha a halált az élet ellentéteként vizsgáljuk, akkor tudatlanok vagyunk arról a tényről, hogy a halál nem létezhet különálló dologként. A halál nem az élet ellentéte: csak annak hiánya. Most mondja meg nekem, professzor: azt tanítja a diákjainak, hogy majmoktól származnak?

Prof.: Ha a természetes evolúciós folyamatra célzol, akkor természetesen igen.

Diák: Látta-e már valaha az evolúciót a saját szemével, uram?

(A professzor mosolyogva megrázza a fejét, kezdi látni, mi lesz a vita kimenetele.)

Diák: Mivel eddig még senki sem látta az evolúciós folyamatot végbemenni, sőt azt sem tudja bizonyítani, hogy ez egy folyamatos történés, azt jelentené mindez, hogy ön a saját véleményét tanítja, professzor? Akkor ön nem is tudós, hanem prédikátor?

Nagy zajongás támad az osztályban.

Diák: Van-e valaki az osztályban, aki látta már valaha a professzor agyát?

Az osztály nevetésben tör ki.

Diák: Van-e itt valaki, aki hallotta már a Professzor agyát, érezte, megérintette azt, vagy érezte az illatát? … Úgy tűnik, senki nem tette. Tehát, a tapasztalati, állandó, kimutatható bizonyítékok megalapozott szabályai szerint a tudomány kimondja, hogy önnek nincs agya, uram. Ne vegye tiszteletlenségnek, uram, de hogyan adhatnunk így bármilyen hitelt az előadásainak?

A teremben síri csend. A professzor a diákot nézi, arca kifürkészhetetlen.

Prof.: Azt hiszem, hit alapján kell elfogadnod, fiam.

Diák: Erről van szó, uram! Ember és Isten között a HIT a kapcsolat. És ez mindennek a mozgatója és éltetője.

(A diák állítólag — egyik változat szerint — Albert Einstein volt.)

„A tudomány, vallás nélkül sánta, a vallás tudomány nélkül vak.” (Albert Einstein)

Kép—Tár

Utolsó rovatunk célja, hogy a beszámolók, cikkek alkalmával elő nem került képek segítségével további betekintést nyújtson gyülekezeteink életébe, az elmúlt időszak eseményeibe.

SZAKÁCS ZAKARIÁS HUNOR keresztelője

SZAKÁCS ZAKARIÁS HUNOR keresztelője

'A' variáns

'C' variáns

A felsőpetényi imaterem-bővítés látványtervei

'B' variáns

Keresztút—Levél
A Felsőpetényi és Ipolyvecei Evangélikus Gyülekezetek Hírlevele
Csak belső használatra!

Következő számunk várhatóan **2008. februárjában** jelenik meg.